

پاره‌ای از آداب مسجد در اسلام

صدیقه محصل

چکیده:

مقاله نخست با استناد به احادیث چگونگی ساختن مساجد را مطرح، سپس با بیان ویژگی‌های مسجد ضرار، نیت پلید صاحبان مسجد ضرار را: ۱ - تلاش برای ضرر رساندن به اهل مسجد قبا و مؤمنانی که در آن بودند. ۲ - تقویت رشته‌های کفر و مشورت با یکدیگر در حيله و مکر به دور از چشم مؤمنان؛ همچنین امکان دادن به منافقان در ترك نماز. ۳ - ایجاد تفرقه و اختلاف بین مؤمنان و از بین بردن وحدت آنان. ۴ - درکمین نشستن و انتظار کشیدن کسانی که با خدا و رسولش جنگیده‌اند. ۵ - نیرنگ منافقان. معرفی نموده است.

آنگاه به بیان همسایگان مسجد از دیدگاه روایات پرداخته، آن را چهل خانه از چهار طرف دانسته و در ادامه علت بزرگداشت مساجد را به استناد روایتی از امام صادق علیه السلام آن معرفی نموده که آنها خانه‌های خدا در زمین‌اند.

مقاله چگونگی بزرگداشت مساجد را از ابعاد مختلف تبیین و بر ضرورت رفتن به مساجد تأکید و آداب ورود و خروج از مساجد را بازگو نموده است. سپس آداب نشستن در مسجد را ذکر نموده و از بنای مسجد (مصلی) در خانه یاد نموده و با ذکر فواید حضور در مسجد در پایان از اعتکاف و فواید آن یاد نموده است.

آداب ظاهری و باطنی ساخت مساجد برای ساختن مسجد باید آداب ظاهری و باطنی آن را به دقت نظر داشت که در این مقاله به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

۱. انگیزه الهی

نیت خدایسندانه در ساختن مسجد، پایه اصلی توفیق^۱ و برکت است. بنابراین، کسی که نیت خوب داشته باشد، خداوند توفیق و ثواب و محبت را نصیب او می‌گرداند.^۲ در نتیجه وی مداومت بر خیر می‌کند و از این مداومت ترك کارهای زشت و حب نجات و اطاعت الهی نشأت می‌گیرد. در این هنگام، تألیف قلوب حاصل می‌شود و بهترین این قلب‌ها، قلب‌های لطیفی است که از نیت شایسته برخوردارند و مرکز آن نیت‌ها، سپینه مؤمنان و شایستگان است. نیت، شالوده عمل است^۳ و هیچ عملی نیست مگر این که نیت دارد^۴ و هیچ عمل و نیتی پذیرفته نیست، مگر این که بر طبق سنت باشد.^۵ خداوند به صورت‌ها و مال‌هایتان نگاه نمی‌کند، ولی به قلب‌ها و اعمال شما می‌نگرد. هر کس قلب صالح داشته باشد، خداوند بر او ترحم و مهربانی می‌کند.^۶ هرکس نیتش صادق

۱. شرح غررالحکم: ج ۵، ص ۴۶۲، شماره ۹۱۸۶.

۲. در تصنیف غررالحکم: ص ۹۲، شماره ۱۶۰۴ آمده است کسی که نیت وی خوب باشد ثواب او بسیار و زندگی او پاکیزه و محبت او لازم است.

۳. شرح غررالحکم: ج ۱، ص ۲۶۰، شماره ۱۰۴۰.

۴. کافی: ج ۲، ص ۸۴، حدیث ۱.

۵. امالی شیخ طوسی: ج ۱، ص ۳۹۶.

۶. کنز العمال: ج ۳، ص ۴۲۱، حدیث ۷۲۵۴.

باشد، قلب سالم دارد؛ زیرا با سالم ماندن قلب از اندیشه‌های واهی از طریق خلوص نیت برای خدا، همه امور میسر می‌شود.^۱

عملی که با نیت فاسد باشد، مغضوب خدا و سزاوار توبیخ است و از این رو، داستان مسجد ضرار عبرتی برای نیت فاسد می‌باشد؛ زیرا پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله پس از آن که اشخاصی را برای تخریب آن مأمور فرمود، عمار بن یاسر را فرستاد و دستور داد آن محل را مزبله‌ای قرار دهند تا لاشه‌های مردار را در آن بیفکنند.^۲

نیت پلید صاحبان مسجد ضرار در مطالب زیر خلاصه می‌شود:

- ۱ . تلاش برای ضرر رساندن به اهل مسجد قبا.
- ۲ . مشورت با یکدیگر در حيله و مکر بر ضد اسلام به دور از چشم مؤمنان.
- ۳ . امکان دادن به منافقان برای ترك نماز.
- ۴ . ایجاد تفرقه و اختلاف بین مؤمنان.
- ۵ . در کمین نشستن و انتظار کشیدن کسانی که با خدا و رسولش جنگیده‌اند، تا شاید محاربی (به این مسجد) بیاید و جایی مناسب برای خویش پیدا کند و نیز گروهی را بیاید که آماده جنگ با رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله باشند.

لازم است که مساجد بر حسب نیاز منطقه ساخته شوند. از این رو، هنگامی که درباره مساجدی که حاجیان در راه مکه ساخته‌اند، از امام صادق علیه‌السلام سؤال شد، فرمود:

«به به، آنها از بهترین مساجدند، زیرا این مساجد بسیار مورد نیازند».^۳

۲ . مال حلال

در زمان جاهلیت، خانه کعبه ویران شد، هنگامی که قریش خواستند آن را بازسازی کنند، يك نفر از آنها گفت: باید هر يك از شما پاکیزه‌ترین مال خود را بیاورد، مالی که از راه حرام یا قطع رحم به دست آورده‌اید، نیاورید.^۴

پس ما که در سایه شریعت محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله هستیم چگونه باید باشیم؟! روایت شده است: کسی که از مال حلالش مسجدی بسازد تا خداوند در آن عبادت شود، خداوند در بهشت خانه‌ای برای او بسازد،^۵ چه این مسجد بزرگ باشد و چه کوچک، هر چند به قدر لانه مرغی باشد.^۶

حضرت علی علیه‌السلام هنگامی که شنید معاویه در شام، مسجدی ساخته است، او را سرزنش کرد و فرمود:

۱ . مصباح‌الشریعه: ص ۵۲ .

۲ . مجمع‌البیان: ج ۵ ، ص ۷۲ ؛ عوالی‌اللالی: ج ۳۲ ، حدیث ۸۱ .

۳ . بخاری: ج ۸۴ ، ص ۱۱ ، حدیث ۸۶ ، به نقل از محاسن: ص ۵۵ ، حدیث ۸۵ .

۴ . کافی: ج ۴ ، ص ۲۱۷ . حدیث ۳ .

۵ . کنز‌العمال، ج ۷ ، ص ۶۵۴ ، حدیث ۲۰۷۵۸ .

۶ . امالی شیخ طوسی: ج ۱ ، ص ۱۸۶ ؛ دعائم‌الاسلام: ج ۱ ، ص ۱۵۰ .

«سمعتك تبظ مسجدا من جبايه

و انت بحمدالله غير موفق»

شنیده‌ام که از درآمد (نامشروع) مالیات مسجد می‌سازی حال آن که تو، به حمدالله موفق نمی‌شوی.

«كمطعمة الرمان مما زنت به

جرت مثلاً للخائن المتصدق»

هم‌چون زنی که از راه زنا، انار به دست می‌آورد و انفاق می‌کرد و این کار او مثلی شد برای شخص خائنی که صدقه می‌دهد.

«فقال لها اهل البصرة والتقى
لك الويل لا تزني و لا تصدص»^{۱۳}
اهل بصيرت و تقوا به آن زن گفتند: وای بر تو! زنا نکن و صدقه نیز نده.
زمانی که ساختن مسجد برای ریا و شهرت‌طلبی یا از مال‌های غصبی یا غش‌دار باشد،
چگونه قلب‌ها از خواندن نماز در آن آرامش پیدا کند؟!

۳ . قریانی
هنگام ساختن مسجد، مستحب است که قوچی را قریانی کنند؛ زیرا امام صادق علیه‌السلام از
پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌نقل کرده است:
«کسی که مسجد بسازد»^{۱۴} باید قوچ فریعی را ذبح کند و گوشت آن را
به مستمندان بدهد و بگوید: خداوندا، سرکشان جن و انس، و شیاطین را از
من دور کن و این را بر من مبارک گردان».^{۱۵}

۴ . شرایط محل بنا
ساختن مساجد بر روی قبرها جایز نیست. از امام صادق علیه‌السلام درباره زیارت قبرها و ساختن
مسجد در قبرستان سؤال شد، فرمود: زیارت قبور مانعی ندارد، ولی در قبرستان،
مسجد ساخته نمی‌شود.^{۱۶}
پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمود: در هر مکانی می‌شود مسجد ساخت، مگر قبرستان و حمام^{۱۷}
و دستشویی،^{۱۸} قبر مرا قبله و مسجد قرار ندهید؛ زیرا خداوند، یهود را لعنت کرده است
چون آنان قبور پیامبران خود^{۱۹} را مسجد قرار دادند.^{۲۰}
جایز است کنیسه‌ها^{۲۱} و کلیساها را مسجد قرار دهند. «عیص» می‌گوید: از
امام صادق علیه‌السلام درباره کنیسه‌ها و کلیساها پرسیدم که آیا شایسته است ویران کردن آنها برای
ساختن مسجد؟ فرمود: آری.^{۲۲}
پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله به اصحاب خود فرمود:
«شما روم را فتح می‌کنید. هرگاه کلیسای شرقی آن جا را فتح کردید،
آن را مسجد قرار دهید».^{۲۳}

۵ . ویژگی‌های بنا
الف) سقف: مستحب است مساجد رو باز و بدون سقف باشد؛ مسجد پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله
سقف نداشت... و همچون آلونک حضرت موسی علیه‌السلام بود.^{۲۴}

^{۱۳} . بحار: ج ۳۴ ، ص ۴۳۰ .

^{۱۴} . کافی: ج ۶ ، ص ۲۲۹ ، حدیث ۲۰ به جای «مسجد» مسکنا آمده است.

^{۱۵} . وسایل: ج ۱۶ ، ص ۴۵۴ ، حدیث ۴ .

^{۱۶} . مقصود این است که نمی‌توان قبرستان را تبدیل به مسجد کرد؛ ولی مانعی ندارد که در کنار قبرستان محلی
مسجد اختصاص یابد. الفقیه: ج ۱ ، ص ۱۱۴ ، حدیث ۵۳۱ .

^{۱۷} . سنن ترمذی: ج ۱ ، ص ۱۹۹ ، حدیث ۳۶ .

^{۱۸} . نوادر راوندی: ص ۴۳ ؛ لسان العرب: ج ۶ ، ص ۲۸۶ .

^{۱۹} . طیبی گفته است: آنها را قبله قرار می‌دادند و هنگام نماز در مقابل آنها سجده می‌کردند، اما کسی که در
صالحی یا در مقبره‌ای نماز بخواند به قصد این که از روح صاحب آن قبر استمداد کند یا اثری از آثار عبادت وی به او
برسد، نه این که قصدش توجه و تعظیم به او باشد، مانعی ندارد؛ می‌بینید که مرقد حضرت اسماعیل علیه‌السلام
در حجر و در مسجد الحرام واقع شده و خواندن نماز در مقابل حجر افضل است. بحار: ج ۸۲ ، ص ۵۶ .

^{۲۰} . الفقیه: ج ۱ ، ص ۱۱۴ ، حدیث ۵۳۲ .

^{۲۱} . بیع و کنائس، به معنای معابد یهود و نصاراست.

^{۲۲} . کافی: ج ۳ ، ص ۳۸۶ ، حدیث ۳ ؛ تهذیب: ج ۲ ، ص ۲۶۰ ، حدیث ۷۳۲ .

^{۲۳} . مناقب: ج ۱ ، ص ۱۰۹ .

^{۲۴} . مستدرک: ج ۳ ، ص ۳۶۹ ، حدیث ۴، به نقل از غوالی اللالی: ج ۲ ، ص ۲۱۶ ، حدیث ۷ .

امام صادق علیه السلام فرمود:

«رسول خدا صلی الله علیه وآله مسجد خود را با يك خشت بنا کرد، سپس بر تعداد مسلمانان افزوده شد، گفتند: ای رسول خدا! اگر امر فرمایی بر وسعت مسجد بیفزاییم، فرمود: آری، پس بر وسعت آن افزوده شد و پیامبر صلی الله علیه وآله با يك خشت و نیم آن را بنا کرد. پس از آن تعداد مسلمانان بیشتر شد، گفتند: ای رسول خدا! اگر فرمان دهی بر وسعت مسجد بیفزاییم، فرمود: آری، و امر فرمود تا بر وسعت آن افزوده شد و دیوار آن با دو خشت بنا شد. سپس حرارت آفتاب شدت یافت، مسلمانان گفتند: ای رسول خدا! اگر امر کنی برای مسجد، ساییانی درست کنیم، فرمود: آری، و فرمان داد تا از تنه درخت خرما، ستون‌هایی در مسجد برپا کنند و سقف آن را با چوبه و سفال و گیاه پیوشانند.

مسلمانان در مسجد بودند تا این که باران آمد و سقف مسجد چکه کرد، گفتند: ای رسول خدا! اگر فرمان دهی سقف مسجد را گل‌اندود کنیم. پیامبر صلی الله علیه وآله به آنها فرمود: نه باید آلودگی همچون آلودگی حضرت موسی علیه السلام

باشد، همواره مسجد همان‌گونه بود تا آن حضرت از دنیا رفت».^{۲۵}

حلبی می‌گوید: از امام صادق علیه السلام درباره مسجد سقف‌دار سؤال شد که آیا نماز در آن کراهت دارد؟ فرمود: آری، لیکن امروز به شما ضرری نمی‌رساند، اگر دوران حکومت امام عدل بود، می‌دیدید که در این باره چگونه عمل می‌کند.^{۲۶}

اولین کاری که قائم ما شروع می‌فرماید این است که سقف مساجد را خراب می‌کند و با فرمان آن حضرت، آلودگی همچون آلودگی حضرت موسی علیه السلام می‌شود.^{۲۷}
ب) کنگره: مساجد باید بدون کنگره ساخته شوند. رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود:

«مساجد را بدون کنگره بسازید».^{۲۸}

نقل شده است: هرگاه حضرت قائم علیه السلام قیام کند، هر مسجدی که دارای کنگره باشد، کنگره آن را خراب می‌کند، تا همانند مساجد زمان پیامبر خدا صلی الله علیه وآله بشود.^{۲۹}
ج) مناره: در زمان پیامبر صلی الله علیه وآله مسجد دارای مناره نبود^{۳۰} و بلال برای پیامبر صلی الله علیه وآله

روی زمین اذان می‌گفت.^{۳۱}

مستحب است که در مساجد، مناره روی دیوار باشد، نه این که در وسط مسجد قرار گیرد؛^{۳۲} زیرا موجب تنگ شدن فضای مسجد می‌شود و بین نمازگزاران مانع ایجاد می‌کند.

بسیاری از فقیهان تصریح کرده‌اند که بلندتر بودن مناره از سقف مسجد، کراهت دارد؛ زیرا به سبب اشراق بر منازل همسایگان، موجب اذیت و آزار آنان می‌شود.^{۳۳}
از امام علی علیه السلام نقل شده: آن حضرت، مناره بلندی را دید و فرمان داد تا آن را ویران کنند و فرمود: بالاتر از بام مسجد، اذان گفته نمی‌شود.^{۳۴}

د) وضوخانه: مستحب است وضوخانه و دست‌شویی بیرون از مسجد باشد؛ زیرا از رسول خدا صلی الله علیه وآله نقل شده است که فرمودند:

²⁵ . وسائل: ج ۵ ، ص ۲۰۶ ، حدیث ۱ ؛ به نقل از الکافی: ج ۳ ، ص ۲۹۵ ، حدیث ۱ ؛ تهذیب: ج ۳ ، ص ۲۶۱ ، حدیث ۸۲ ؛ معنای‌الخبار: ص ۱۵۹ ، حدیث ۱ ؛ وفاء‌الوفا: ج ۱ ، ص ۳۲۵ .

²⁶ . کافی: ج ۲ ، ص ۳۶۸ ، حدیث ۴ .

²⁷ . الفقیه: ج ۱ ، ص ۱۵۳ ، حدیث ۷۰۷ .

²⁸ . المجازات‌النبویه: ص ۸۹ .

²⁹ . بحار: ج ۸۳ ، ص ۳۵۳ ، حدیث ۶ ، به نقل از کتاب غیبت شیخ طوسی: ص ۲۹۷ .

³⁰ . تاریخ یعقوبی: ج ۲ ، ص ۴۲ .

³¹ . مناقب: ج ۱ ، ص ۱۷۱ ؛ تهذیب: ج ۲ ، ص ۲۸۴ ، حدیث ۱۱۳۴ .

³² . شرائع‌الاسلام: ج ۱ ، ص ۱۲۷ .

³³ . جواهرالکلام: ج ۱۴ ، ص ۷۹ - ۸۰ .

³⁴ . دعائم‌الاسلام: ج ۱ ، ص ۱۴۷ ؛ الفقیه: ج ۱ ، ص ۱۵۵ .

«دستشویی‌ها را کنار در مسجد قرار دهید.^{۳۵} چرا که مصلحت رفت‌وآمد کنندگان در آن است و بوی آنها نمازگزاران را اذیت نمی‌کند و از احتمال سرایت نجاست به مسجد جلوگیری و نظافت آن رعایت می‌شود و احترام مسجد محفوظ می‌ماند.»^{۳۶}

ه) نقاشی بر دیوار مسجد: تزئین مسجد و نقاشی صورت بر در و دیوار آن حرام است.^{۳۷} پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود:

«مسجدهای خود را تزئین نکنید، آن‌گونه که یهود و نصاری معبدهای خود را تزئین می‌کنند.»^{۳۸}

از امام کاظم علیه‌السلام درباره مسجدی سؤال شد که در طرف قبله آن قرآن یا ذکر خدا نوشته می‌شود؟ امام علیه‌السلام فرمود: مانعی ندارد.^{۳۹} همچنین از آن حضرت درباره مسجدی سؤال شد که در طرف قبله آن با گچ یا رنگ نقاشی می‌شود؟ فرمود: مانعی ندارد.^{۴۰} از «ابی‌خدیجه» نقل شده است که گفت: در قبله مسجد امام صادق علیه‌السلام دیدم که آیه‌الکرسی نوشته شده بود.

محراب در اصل، جایگاه بلندی است که شخص برای دفاع از اهل خود در آن می‌جنگد. به مسجد نیز محراب گفته می‌شود.^{۴۱}

و) محراب: محراب قبله مسجد و محترم‌ترین مکان و جایگاه نماز امام جماعت است. سطح محراب باید از مکان نمازگزاران پایین‌تر یا هم سطح آن باشد. محراب را به این دلیل محراب می‌گویند که امام در آن تنها و از مردم دور است^{۴۲} و بعضی گفته‌اند: به این لحاظ محراب گفته شده است که هرگاه امام در آن بایستد، از این که دچار اشتباه و خطا گردد در امان نیست و از این رو می‌ترسد. برخی گفته‌اند: محراب از ماده حرب گرفته شده است؛ زیرا امام در محراب با شیطان می‌جنگد یا شخصی که در نماز به محراب توجه دارد، مثل کسی است که برای نماز با شیطان می‌جنگد.

روایت شده که مسجد نبوی شریف در زمان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله و خلفای بعد، محراب نداشته است و نخستین کسی که محراب ساخت عمر بن عبدالعزیز بوده است. ساختن محراب با تورفتگی زیاد مکروه است، به طوری که در قبله مسجد، دو دیوار بسازند و سقفی بر آن بار کنند. خلفای ستمکار به علت ترس از دشمنان‌شان محراب‌ها را این‌گونه می‌ساختند.^{۴۳}

همچنین ساختن محراب‌ها به شکل خانه‌های کوچک مکروه است، زیرا شبیه قربانگاه مسیحیان و یهودیان می‌شود. امام علی علیه‌السلام به تخریب این‌گونه محراب‌ها فرمان می‌داد. از امام باقر علیه‌السلام نقل شده است که فرمود: حضرت علی علیه‌السلام هرگاه این‌گونه محراب‌ها را می‌دید،

آنها را خراب می‌کرد و می‌فرمود: این‌ها شبیه قربانگاه‌های یهودند.^{۴۴}

ز) کف مسجد: «ابن‌اثیر»، در النهایه آورده است: مسلمین در صدر اسلام بر سنگریزه‌های کف مسجد نماز می‌گزاردند و بین صورت نمازگزاران و سنگریزه‌ها حایلی وجود نداشت، و هنگام سجده کردن آنها را با دست‌هایشان هموار می‌کردند، سپس از این کار نهی شدند؛ زیرا این کار، خارج از اعمال نماز و کاری عبث است و کار بی‌هوده در نماز جایز نیست و در صورت تکرار آن، نماز باطل می‌شود.^{۴۵}

³⁵ . تهذیب: ج ۳، ص ۲۵۴، حدیث ۷۰۲؛ مستدرک: ج ۳، ص ۲۸۰، حدیث ۲.

³⁶ . جواهرالکلام: ج ۱۴، ص ۷۸.

³⁷ . شرائع‌الاسلام: ج ۱، ص ۱۲۷.

³⁸ . مستدرک: ج ۳، ص ۳۷۱، حدیث ۱.

³⁹ . قرب‌السناد: ص ۲۹۰، حدیث ۱۱۴۸.

⁴⁰ . قرب‌الاسناد: ص ۲۹۰، حدیث ۱۱۴۸.

⁴¹ . مجمع‌البیان: ج ۲، ص ۴۲۶ و ج ۶، ص ۵۰۵.

⁴² . المحاسن: ص ۶۰۹، حدیث ۱۳.

⁴³ . بحار: ج ۸۳، ص ۲۵۲.

⁴⁴ . علل‌النشایع: ص ۲۲۰، حدیث ۵۸.

⁴⁵ . النهایه: ج ۱، ص ۳۹۳.

عمر دستور داد تا کف مساجد را با سنگریزه فرش کنند تا جای نمازگزار نرم‌تر و راحت‌تر باشد.

از امام باقر علیه‌السلام نقل شده است که فرمود:

«هرگاه کسی از شما سنگریزه‌ای را از مسجد بیرون برد، باید آن را

به جای خودش برگرداند یا در مسجد دیگری قرار دهد».^{۴۶}

امام رضا علیه‌السلام چون از نماز فارغ می‌شد، سجده طولانی به جا می‌آورد تا این که عرق

آن حضرت، سنگریزه‌های مسجد را تر می‌کرد.^{۴۷}

در روایتی آمده است: زمین را برای تو و امت تو پاک کننده و محل سجده قرار

دادم.^{۴۸} نقل شده است: رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در مسجد خود معتکف شد. هوا ابری شد و باران

گرفت تا این که از سقف مسجد، آب جاری شد. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله را دیدند که در میان آب

و گل سجده می‌کند حتی آثار گل در پیشانی مبارکش دیده می‌شد.^{۴۹}

از «ام سلمه» نقل شده است: پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله یکی از غلامان ما را - که افلاح نام داشت

دید که هنگام سجده کردن، محل سجده را فوت می‌کند، پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود: ای افلاح!

چهره خود را به خاک بمال.

ح) سجاده: «حمران» از صادقین علیهما‌السلام^{۵۰} نقل کرده است که فرمودند:

«پدر من بر روی سجاده کوچکی - بافته شده از برگ خرما - نماز

می‌گزارد، آن سجاده را بر روی قالیچه‌ای می‌گذاشت و بر آن سجده می‌کرد

و هرگاه سجاده وجود نداشت، سنگریزه‌ای بر روی قالیچه می‌نهاد و بر آن

سجده می‌کرد»^{۵۱} پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله وسلم نیز بر روی سجاده نماز

می‌گزارد».^{۵۲}

۶ . تأسیس مسجد در خانه

حضرت علی علیه‌السلام خانه‌ای متوسط که در آن جز فرش و قرآنی نبود برای نماز خود برگزیده

بود.^{۵۳} و نخستین مسلمانی که در خانه خود مکانی به عنوان مسجد قرار داد «عمار بن یاسر»

بود.^{۵۴}

از پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله درباره مردی سؤال شد که در منزلش نماز می‌خواند سپس به مسجد

می‌آید و با جماعت نماز می‌خواند، فرمود: «برای این مرد، دو بهره است».^{۵۵}

در بعضی از روایات آمده است: بهترین نماز، نمازی است که شخص در خانه‌اش

بخواند به طوری که جز خدای عزوجل او را نبیند و فقط رضای او را طلب کند.^{۵۶} باید توجه

داشت که در این دسته از روایات مقصود نماز شب یا نمازهای مستحب دیگر از جمله نوافل

است.

نماز شخص در منزلش با جماعت، برابر با بیست و چهار نماز است و نماز مرد در

مسجد با جماعت معادل باچهل و هشت نماز است... و نماز فراداد در مسجد، معادل بیست و چهار

نماز است و نماز فرادا در منزل مانند غباری پراکنده است که در پیشگاه خدا قبول نمی‌شود.

46 . الفقیه: ج ۱ ، ص ۱۵۴ ، حدیث ۷۱۸ ؛ التهذیب: ج ۳ ، ص ۲۵۶ ، حدیث ۷۱۱ .

47 . عیون‌الخبارالرضا: ج ۲ ، ص ۱۷ ، ضمن حدیث ۴۰ .

48 . ارشادالقلوب: ص ۴۱۰ .

49 . وفاءالوفاء: ج ۱ ، ص ۳۴۰ ، شماره ۲۰۶ .

50 . منظور امام باقر یا امام صادق علیهما‌السلام است. جامع الرواة: ج ۲ ، ص ۶۶۱ .

51 . تهذیب: ج ۲ ، ص ۲۰۵ ، حدیث ۹۰ ؛ استبصار: ج ۱ ، ص ۳۳۵ ، حدیث ۱ .

52 . الفقیه: ج ۱ ، ص ۶۱۷ ، حدیث ۱۵۴ .

53 . المحاسن: ص ۶۱۲ ، حدیث ۳۰ ، میان پرائنز، المحاسن: حدیث ۲۹ .

54 . الطبقات الكبرى: ج ۳ ، ص ۲۵۰ .

55 . کنزالعمال: ج ۷ ، ص ۵۷۷ ، حدیث ۲۰۳۳۳ ؛ کافی: ج ۳ ، ص ۲۸۱ ، حدیث ۸ آمده است کسی که در منزلش نماز بخواند، سپس به یکی از مساجد آنان برود و با آنها نماز بخواند با حسنات آنها بیرون رود.

56 . امالی شیخ طوسی: ج ۲ ، ص ۱۴۱ .

هرکس به سبب اعراض از مساجد، در خانه‌اش نماز جماعت بخواند، نماز او و کسانی که با او نماز خوانده‌اند، کامل نیست مگر این که عذری برای رفتن به مسجد داشته باشد.^{۵۷} در جامعه کنونی آیا دیده یا شنیده‌اید که شخصی در خانه خود مکانی را به عنوان مسجد قرار دهد؛ یعنی محلی را به نماز اختصاص بدهد؟ در پاسخ خواهی گفت: مگر می‌شود در خانه مسجد درست کرد؟ در خانه‌ها جای تمیز و پاکیزه کم یافت می‌شود به خصوص در خانه‌هایی که چندین کودک است. اما چنین امکانی هست و بسیار هم ثواب دارد. لذا چه نیکوست اگر در خانه‌هایمان، محلی را به عنوان مسجد انتخاب کنیم و در خلوت برگناهان خود گریه کنیم زیرا سبب تراکم اندوه‌های ما این است که در خلوت اشکی نریخته‌ایم، هر چیزی دارای وزن و قیمت و اندازه‌ای است مگر قطرات اشک سنجش‌پذیر نیست.

آری، هیچ قطره‌ای نزد خدا محبوب‌تر از قطره اشکی نیست که در تاریکی شب از ترس خدا و برای رضای او ریخته شود.^{۵۸} از مسمع نقل شده است: امام صادق علیه‌السلام برای من نوشت:

«دوست دارم که در منزلت، یکی از اتاق‌ها را مسجد قرار دهی، سپس دو جامه کهنه و خشن بپوشی، آن‌گاه از خدا بخواهی که تو را از آتش آزاد و به بهشت داخل کند و سخن بیهوده و حرف زور بر زبان نیاوردی.»^{۵۹}

روایت شده است، هنگامی که حضرت مریم علیها‌السلام به سن زنان رسید، حضرت زکریا علیه‌السلام برای او محرابی در مسجد ساخت و در آن را وسط محراب قرار داد، به طوری که حضرت مریم علیها‌السلام نردبان به محراب می‌رفت و به جز حضرت زکریا علیه‌السلام کس دیگری به آن محراب وارد نمی‌شد، که همه روزه آب و غذا و روغن برای حضرت مریم علیها‌السلام می‌برد، هر زمان که حضرت زکریا علیه‌السلام به محراب وارد می‌شد میوه تازه نزد حضرت مریم علیها‌السلام می‌دید. زکریا از این موضوع در تعجب بود. حضرت مریم می‌گفت: این روزی از نزد خدا و از بهشت است.^{۶۰} همچنین حضرت فاطمه علیها‌السلام سرور زنان جهان در محراب خود نماز می‌خواند.^{۶۱}

البته گمان نرود که مقصود از این سخن، عزلت و رهبانیت است^{۶۲} بلکه منظور نماز شب و دیگر نمازهای مستحبی است؛ زیرا کسی که خدا را در نهان یاد کند، بسیار یاد کرده است.^{۶۳}

آداب همسایگی با مسجد

روایت شده که حریم مسجد، چهل زراع و همسایه آن^{۶۴} چهل خانه از چهار طرف است.^{۶۵}

⁵⁷ . بخاری: ج ۸۸ ، ص ۱۴ ، ضمن حدیث ۲۵ ، به نقل از امالی شیخ طوسی: ج ۲ ، ص ۲۰۷ .

⁵⁸ . کافی: ج ۲ ، ص ۴۸۲ ، حدیث ۲ .

⁵⁹ . المعاسن: ص ۶۱۲ ، حدیث ۳۱ .

⁶⁰ . مجمع البیان: ج ۲ ، ص ۴۳۶ .

⁶¹ . بشاره‌المصطفی: ص ۱۹۸ ؛ علل الشرائع: ص ۱۸۱ ، حدیث ۱ .

⁶² . هنگامی که پسر عثمان بن مطعون وفات یافت، وی سخت محزون شد تا آن جا که اتاقی را در منزل خود به عنوان مسجد انتخاب کرد و در آن به عبادت پرداخت. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به او فرمود: خداوند رهبانیت را بر ما مقرر نکرده است، همانا رهبانیت امت من جهاد در راه خداست. امالی صدوق: ص ۴۰ .

⁶³ . کافی: ج ۲ ، ص ۵۰۱ ، حدیث ۲ .

⁶⁴ . رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمود: آیا می‌دانید حق همسایه چیست؟ اگر فریادرسی خواهد به فریادش برسی و اگر قرض بخواهد به او قرض دهی و اگر نیازمند باشد باز هم به او قرض بدهی، اگر مصیبتی به او برسد، به او تعزیت گوئی، اگر خیری به او برسد او را تهنیت گوئی، اگر بیمار شود او را عیادت کنی، و اگر بمیرد جنازه‌اش را تشییع کنی، بدون اجازه همسایه ساختمان خود را بالا نبری، هرگاه میوه‌ای خریدی به او هدیه کنی و اگر هدیه نکردی مخفیانه میوه را به خانه ببری، بچه خود را بیرون نفرستی که بچه همسایه را ناراحت کند یا بوی غذای خود او را ناراحت نکنی مگر این که مقداری به او بدهی. مسکن الفواد: ص ۱۰۵ .

اما حق مسجد: حفظ نظافت و دارایی آن، پرهیز از کار لغو، خواندن دو رکعت نماز تحیت مسجد و حضور به هنگام همه نمازهاست.

⁶⁵ . خصال: ص ۵۴۴ ، حدیث ۲۰ ؛ روضه‌الواعظین: ص ۳۳۶ .

هرکس از همسایگان مسجد که صدای اذان را بشنود و در مسجد حاضر نشود، نمازش کامل نیست.^{۶۶}

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله با همسایگان مسجد شرط کرد که هنگام نماز در مسجد حاضر شوند.^{۶۷}

نماز همسایه مسجد زمانی کامل است که در مسجد بخواند مگر این که بیمار باشد و یا عذر دیگری داشته باشد.

از امام باقر علیه السلام نقل شده است:

«نماز همسایگان مسجد، کامل نیست در صورتی که به مسجد حاضر

نشوند مگر این که مریض یا گرفتار باشند».^{۶۸}

در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله عده‌ای از مسلمانان هنگام نماز، دیر به مسجد می‌آمدند، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

«گروهی نماز در مسجد را ترك می‌کنند، به زودی فرمان می‌دهیم

که هیزم بیاورند و در خانه‌های آنها گذارند و به آتش کشند».^{۶۹}

مرد نابینایی به محضر پیامبر صلی الله علیه و آله آمد و گفت: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله! من

نابین هستم،

چه بسا صدای اذان را می‌شنوم ولی کسی که مرا به نماز جماعت راهنمایی کند، نمی‌یابم. پیامبر صلی الله علیه و آله به او فرمود:

«از منزل خود تا مسجد ریسمانی ببند و به جماعت حاضر شو».^{۷۱}

در کوفه به امیرمؤمنان علیه السلام خبر دادند که گروهی از همسایگان مسجد هنگام نماز جماعت در مسجد حاضر نمی‌شوند، امام فرمود:

«باید به نماز جماعت ما حاضر شوند یا از ما دور شوند تا همسایه

یکدیگر نباشیم».^{۷۲}

هر کس از جماعت مسلمانان اعراض کند، عدالت او ساقط و کناره‌گیری از او لازم

است و کسی که به جماعت مسلمانان ملتزم باشد، غیبت او حرام و عدالت او ثابت است.^{۷۳}

این‌ها گوشه‌ای از روایات و احادیث درباره لزوم رعایت حق همسایگی مسجد بود.

اما حقیقت آن است که وقتی حق همسایگی خانه‌ها مراعات نمی‌شود، حق مساجد نیز مراعات نخواهد شد؛ زیرا اساس همسایگی همان برادری و تعهد و حفظ دارایی‌ها و بستن چشم از

محرمات و كمك و همکاری متقابل است. علاوه بر این در همسایگی مساجد تهنیت نفوس می‌شود.

بعضی از همسایگان مسجد به علل گوناگون با مسجد رابطه ندارند و این حالت به‌طور

غیرمستقیم بر روحیه افراد جوان خانواده اثر می‌گذارد. راه حل این مشکل به این است که امام جماعت مسجد به دیدار اهل خانه‌های مجاور مسجد برود و با روحیات آنها آشنا شود

و حق همسایگی مسجد و ثوابی را که انسان با رعایت آن می‌برد برای آنها توضیح دهد. هم‌چنین از عواملی که مانع آمدن آنها به مسجد می‌شود آگاه شود و به صورتی که در آینده

در قلب آنها اطمینان حاصل شود، آن موانع را برطرف کند.

آداب تکریم مساجد

ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام علت تعظیم و تکریم مساجد را پرسیدم؟ امام فرمود:

«از این نظر تعظیم مساجد امر شده است که آنها خانه‌های خدا در

66 . دعائم الاسلام: ج ۱ ، ص ۱۴۸ .

67 . امالی صدوق: ص ۳۹۳ ، حدیث ۱۴ .

68 . الفقیه: ج ۱ ، ص ۲۴۵ ، حدیث ۱۰۹۱ .

69 . تهذیب: ج ۳ ، ص ۲۵ ، حدیث ۸۷ .

70 . کسی که نابینایی را به مسجد یا منزل وی یا برای نیازی از نیازهایش راهنمایی کند، برای هر قدمی که برداشته و به زمین نهاده است خداوند ثواب آزاد شدن بنده‌ای برای او بنویسد و فرشتگان بر او رحمت فرستند تا زمانی که از او جدا شود. ثواب الاعمال: ص ۳۴۰ .

71 . تهذیب: ج ۳ ، ص ۲۶۶ ، حدیث ۷۰۳ .

72 . امالی شیخ طوسی: ج ۲ ، ص ۳۰۷ .

73 . ذکری الشیعه: ص ۲۶۵ .

روی زمین اند»^{۷۴}.

همچنین از امام صادق علیه السلام نقل شده است:

«ملعون است، کسی که احترام مسجد را حفظ نکند. ای یونس! می‌دانی چرا خداوند، حق مساجد را بزرگ شمرده و این آیه را نازل کرده است: «و ان المساجد لله فلا تدعوا مع الله احدا»^{۷۵} زیرا یهود و نصارا هرگاه به معبدهای خود وارد می‌شدند، به خدای متعال شرك می‌ورزیدند، لذا خداوند سبحان، به پیامبر خود امر کرد که در مساجد، خدا را به وحدانیت یاد و او را عبادت کنند»^{۷۶}.

مهم‌ترین کارها برای بزرگداشت مساجد عبارت‌اند از:

۱. خوشبو کردن مساجد با چیزهای معطر. مستحب است این کار در روز^{۷۷} یا شب جمعه باشد. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله امر فرمود که مسجد را روز جمعه خوشبو کنند.^{۷۸}
۲. خوشبو کردن و پوشیدن لباس‌های نیکو،^{۷۹} با طهارت بودن،^{۸۰} و با آرامش و متانت^{۸۱} به سوی مسجد رفتن.

۳. خودداری از خوردن چیزهایی که بوی آنها نمازگزاران را اذیت می‌کند.

از امام صادق علیه السلام درباره خوردن سیر و پیاز و تره سؤال شد؟ فرمود:

«خوردن آنها چه پخته و چه خام مانعی ندارد؛ همچنین خوردن سیر برای مداوا مانعی ندارد، لکن هرگاه کسی سیر خورد به مسجد نرود؛^{۸۲} زیرا اذیت کردن مسلمانان با بوی سیر کراهت دارد^{۸۳} و از هر چیزی که مردمان اذیت می‌شوند، فرشتگان نیز اذیت می‌شوند»^{۸۴}.

۴. به جای آوردن دو رکعت نماز تحیت مسجد. حضرت علی علیه السلام فرمود:

«هرگاه وارد مسجد شدی بدان که از جمله حقوق مسجد این است که دو رکعت نماز بخوانی»^{۸۵}. از میان مسجد عبور نکنید، مگر این‌که دو رکعت نماز در آن بخوانید»^{۸۶}.

۵. با نعلین یا کفش وارد مسجد نشوید. پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود:

«به هنگام ورود به مساجد، ته کفش خود را واریسی کنید»^{۸۷}.

⁷⁴ . علل الشرائع: ص ۳۱۸ ، حدیث ۱ .

⁷⁵ . «مساجد مخصوص خداست، پس نباید با خدا، احدی غیر از او را پرستش کنید» جن: ۷۲ .

⁷⁶ . کنز الفوائد: ج ۶۴ .

⁷⁷ . در منز الاعمال: ج ۷، ص ۶۶۷ ؛ تاریخ مدینه منوره: ج ۱ ، ۲۵ ، آمده است: در جمعه‌ها مساجد را خوشبو کنند و در دعائم الاسلام: ج ۱ ، ص ۱۴۹ آمده است هفته‌ای یک بار مساجد را خوشبو کنند.

⁷⁸ . وفاء الوفاء: ۲ ، ص ۶۶۲ .

⁷⁹ . روایت شده است که غلام امام زین‌العابدین علیه السلام در شب سردی به آن حضرت برخورد کرد، در حالی که امام جبه و ردا و عمامه‌ای از خز بم نرم و نازک پوشیده بود و با نوعی عطر که از مشک و عنبر و کافور و روغن بان و عود ساخته می‌شود، خود را معطر کرده بود. غلام به آن حضرت گفت: فدایت شوم! در چنین ساعتی با این هیئت کجا می‌روی؟ امام فرمود: به مسجد جدم رسول خدا می‌روم. کافی: ج ۶ ، ص ۵۱۷ ، ج ۵ .

⁸⁰ . امام باقر علیه السلام فرمود: به مسجد وارد مشو، مگر این‌که با طهارت باشی. تهذیب: ج ۲ ، ص ۲۶۳ ، ج ۷۴۳ .

⁸¹ . امام صادق علیه السلام فرمود: به سوی مسجد بشتاب و آرامش و متانت را حفظ کن. علل الشرائع: ص ۲۵۷ ، ج ۱ ،

⁸² . کافی: ج ۶ ، ص ۳۷۵ ، ج ۲ ؛ دعائم الاسلام: ج ۲ ، ص ۱۱۲ .

⁸³ . المحاسن: ص ۵۱۲ ؛ دعائم الاسلام: ج ۲ ، ص ۱۲ ؛ بحار: ج ۸۴ ، ص ۹۰ .

⁸⁴ . سنن نسایی: ج ۲ ، ص ۴۳ .

⁸⁵ . دائم الاسلام: ج ۱ ، ص ۱۵۰ .

⁸⁶ . الفقیه: ج ۴ ، ص ۲ ، حدیث ۱ .

⁸⁷ . مکارم الاخلاق: ص ۱۲۳ ؛ علامه مجلسی در بحار: ج ۸۲ ، ص ۲۶۶ گفته است: احتمال می‌رود که منظور از تعاهدالنعل این باشد که کفش خود را نزد شخص امینی بگذارید تا در حال نماز حواس کاملاً متوجه خداوند باشد.

۶ . در مسجد آب دهان و آب بینی نیندازید. کسی که آب بینی در مسجد بیندازد گناه کرده است.^{۸۸} کسی که خلط سینه خود را برای پاکیزه نگه داشتن مسجد به اندرون خود برگرداند، هیچ دردی در اندرون او نباشد، مگر این که درمان شود.^{۸۹} نقل شده است که پیامبر صلی الله علیه و آله وارد مسجد شد، در حالی که شاخه خرماپی در دست

آن

حضرت بود، خلط سینه‌ای را در مسجد دید، پس آن را پاك كرد، سپس با حالت خشم به مردم فرمود:

«آیا کسی از شما دوست دارد که با مردی روبه‌رو شود و آب دهان به صورت او بیفکند؟ هر يك از شما که به نماز می‌ایستد با خدایش روبه‌رو می‌شود».^{۹۰}

۷ . بعد از شنیدن اذان نباید از مسجد بیرون رفت. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

«کسی که در مسجد، صدای اذان را بشنود و بدون سبب از مسجد بیرون رود، منافق است، مگر این که بخواهد برگردد».^{۹۱} هرگاه مؤذن بگوید: قد قامت الصلاة، سخن گفتن بر اهل مسجد حرام است، مگر این که از مناطق گوناگون جمع شده و امام جماعتی نداشته باشند. در این صورت، اگر يك نفر به دیگری بگوید: فلانی به عنوان امام جلو برو، مانعی ندارد.^{۹۲} ۸ . نباید سنگریزه^{۹۳} و هسته خرما در میان مسجد پرتاب کرد و سقر (آدامس) جوید. روایت شده است: پیامبر صلی الله علیه و آله مردی را دید که سنگریزه درون مسجد می‌اندازد، فرمودند: «سنگریزه‌ها همواره آن شخص را لعنت می‌کنند تا به زمین بیفتند».^{۹۴}

امام باقر علیه السلام فرمود:

«پرتاب سنگریزه و جویدن کُندر (نوعی سقر) از اعمال قوم لوط است».^{۹۵}

۹ . رعایت پوشش و حیا و عفاف. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

«نمایان ساختن ناف و ران در مسجد مانند نمایان کردن عورت است».^{۹۶}

۱۰ . نباید در مسجد خوابید. از جابر نقل شده است:

«در مسجد خوابیده بودیم در حالی که حضرت علی علیه السلام همراه ما بود، رسول خدا صلی الله علیه و آله بر ما وارد شد و فرمود: برخیزید و در مسجد نخواستیم تا از مسجد خارج شویم، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: اما تو ای علی!

⁸⁸ . تاریخ مدینه منوره: ج ۱ ، ص ۲۵ ؛ تهذیب: ج ۳ ، ص ۲۶۵ ، حدیث ۷۱۲ به نقل از علی علیه السلام آمده است انداختن آب دهان در مسجد گناه و کفاره‌اش دفن آن است.

⁸⁹ . الفقیه: ج ۱ ، ص ۱۵۲ ، حدیث ۷۰۰ ؛ محاسن: ص ۵۴ ، حدیث ۸۴ ، آمده است: اگر کسی برای رعایت حق مسجد آب دهان خود را فرو برد خداوند آن را نیرویی در بدنش قرار دهد و به سبب این کار، حسنه‌ای برای او بنویسد و سیئه‌ای از او محو کند. کنزالاعمال: ج ۷ ، ص ۶۶۵ ، حدیث ۲۰۸۱۱ آمده است: هرگاه بنده‌ای اراده کند که آب دهان در مسجد بیندازد اعضای او به لرزه می‌آید و جمع می‌شود همان‌گونه که پوست در آتش جمع می‌شود و اگر آن را فرو برد خدا هفتاد و دو درد را از او دور می‌کند و يك میلیون حسنه برایش می‌نویسد.

⁹⁰ . تاریخ مدینه منوره: ج ۱ ، ص ۱۹ نقل شده است: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم خلط سینه‌ای را در قبله مسجد دید

پس صاحب آن را لعنت کرد در حالی که وی غایب بود، این خبر به همسر آن مرد رسید. وی آمد و خلط سینه را پاك كرد و به جای آن خلوق ماده‌ای خوشبو که عمدتاً از زعفران است مالید. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله وسلم کار آن زن را ستود چون آبروی شوهرش را حفظ کرد. مستدرک: ج ۳ ، ص ۳۷۶ ، حدیث ۴ به نقل از دعائم الاسلام: ج ۱ ، ص ۱۷۳ .

⁹¹ . امالی، صدوق: ص ۴۰۵ به نقل از دعائم الاسلام: ج ۱ ، ص ۱۷۳ .

⁹² . تهذیب: ج ۲ ، ص ۵۵ ، حدیث ۱۹۸ ؛ استبصار: ج ۱ ، ص ۳۰۱ ، حدیث ۱۱۱۶ .

⁹³ . روایت شده است که پرتاب سنگریزه در مجالس از اخلاق قوم لوط است خدای تعالی فرموده است: «و تأتون فی نادیکم المنکر». عنکبوت: ۲۹ . امام فرمود: «مقصود از منکر پرتاب سنگریزه است». تهذیب: ج ۳ ، ص ۲۶۲ ، حدیث ۷۴۱ .

⁹⁴ . جعفریات: ص ۱۵۷ .

⁹⁵ . الفقیه: ج ۱ ، ص ۱۶۸ ، ذیل حدیث ۷۵۹ ؛ تهذیب: ج ۲ ، ص ۳۷۱ ، ذیل حدیث ۱۵۴۲ .

⁹⁶ . تهذیب: ج ۳ ، ص ۲۶۲ ، حدیث ۷۴۲ ؛ جعفریات: ص ۳۷ .

بخواب؛^{۹۷} زیرا خدای متعال برای تو حلال ساخته آنچه را برای من حلال ساخته است. گویا تو را بر لب حوض کوثر می بینم که در دست تو عصایی از چوب عوسج است^{۹۸} و آنها را منع می کنی». ^{۹۹} هرکس در مسجد بدون عذر بخوابد خداوند او را به درد بی درمان مبتلا کند. هرگاه کسی در مسجد چرت بزند باید از جای خود حرکت کند و به جای دیگر برود.^{۱۰۰} ۱۱ . در مسجد نباید شمشیر و مانند آن را از نیام بکشد؛^{۱۰۱} زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله نهی فرمود که در مسجد شمشیر کشیده یا در آن تیری اصلاح شود.^{۱۰۲} در احادیث آمده است:

«در مسجد سلاح نکشید، کمان برندارید و تیر نزنید.^{۱۰۳} صدا را در مسجد بلند نکنید و به کارهای باطل نپردازید... و مادامی که در مسجد هستید، کارهای لغو را ترك کنید که اگر اینها را مراعات نکردید روز قیامت جز خود را ملامت نکنید».^{۱۰۴} ۱۲ . نباید مسجد را محل خرید و فروش و اجرای حدود و تجمع دیوانگان قرار داد. زیرا امام صادق علیه السلام فرمود:

«در مساجد از خرید و فروش و اجرای حدود اجتناب کنید و از ورود دیوانگان به مسجد جلوگیری کنید.^{۱۰۵} هرگاه کسی را دیدید که در مسجد خرید و فروش می کند،^{۱۰۶} به او بگویید خدا در تجارت تو سودی قرار ندهد».^{۱۰۷}

۱۳ . در مسجد، شعری که حاوی دنیا و لذایذ آن باشد، نخوانید و گمشده ای را طلب نکنید. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

«اگر کسی را دیدید که در مساجد شعر می خواند به او بگویید: خداوند دهانت را بشکند، مسجد برای قرائت قرآن برپا شده است».^{۱۰۸}

اما خواندن شعری که در آن هدایت و بصیرت و مربوط به دین باشد، مانعی ندارد. حسن بن ثابت، از جمله شاعران پیامبر صلی الله علیه و آله بود، نقل شده است: عمر حسان را در مسجد در حالی که شعر می خواند، دید. عمر با گوشه چشم از روی خشم به او نگاه کرد، حسان گفت: شعر خواندم در حالی که شخصی بهتر از تو (پیامبر) در مسجد بود، سپس به ابوهزیره توجه کرد و گفت: آیا نشنیدی که رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرمود: (خدایا) از من اجابت کن، خدایا حسان را به وسیله روح القدس تأیید کن؟ ابوهزیره گفت: آری.^{۱۰۹}

روایت شده است که چون دعبل، به شهر قم وارد شد، اهل قم از او خواهش کردند که قصیده ای بخواند. دعبل! امر کرد که مردم در مسجد جامع اجتماع کنند. وقتی مردم جمع

⁹⁷ . مناقب: ج ۲ ، ص ۱۹۴ .

⁹⁸ . تاریخ مدینه منوره: ج ۱ ، ص ۲۸ ، عوسج از بهترین و محکمترین چوبهاست.

⁹⁹ . جامع الاخبار: ص ۷۰ .

¹⁰⁰ . عوالی اللالی: ج ۱ ، ص ۱۵۸ ، حدیث ۱۳۹ .

¹⁰¹ . از امام کاظم علیه السلام درباره شمشیری که در مسجد آویخته می شود سؤال شد؟ امام فرمود: در سمت قبله جایز نیست ما در کنار آن مانعی ندارد. بخار: ج ۱۰ ، ص ۲۷۰ ، به نقل از قرب الاسناد: ص ۲۹۰ ، حدیث ۱۱۶۶ ، در این کتاب به جای جنبه، جانب آمده است.

¹⁰² . دعائم الاسلام: ج ۱ ، ص ۱۴۹ .

¹⁰³ . کنز العمال: ج ۷ ، ص ۶۶۷ ، حدیث ۲۰۸۲۰ .

¹⁰⁴ . مکارم الاخلاق: ص ۴۶۷ .

¹⁰⁵ . علل الشرایع: ص ۲۱۹ ، حدیث ۲ ؛ تهذیب: ج ۳ ، ص ۲۴۹ ، حدیث ۶۸۲ ؛ خصال: ص ۴۱۰ ، حدیث ۱۳ .

¹⁰⁶ . پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: «قیامت برپا نمی شود تا این که مردم در مساجد به خرید و فروش بپردازند». مستدرک: ج ۳ ، ص ۲۸۲ ، حدیث ۷ .

¹⁰⁷ . کنز العمال: ج ۷ ، ص ۶۶۶ ، ضمن حدیث ۲۰۸۱۷ .

¹⁰⁸ . کافی: ج ۳ ، ص ۲۶۹ ، حدیث ۵ ؛ التهذیب: ج ۳ ، ص ۲۵۹ ، حدیث ۷۲۵ .

¹⁰⁹ . سنن نسایی: ج ۲ ، ص ۴۸ .

شدند، او بر بالای منبر رفت و قصیده خود را خواند، وقتی مجلس تمام شد، مردم مال و جامه‌های زیادی به او صلّه دادند.^{۱۱۰}

«اگر کسی را دیدید که در مسجد، گمشده‌ای را طلب می‌کند، سه بار به او بگویند: هرگز آن را پیدا نکنی.»^{۱۱۱}

۱۴ . نظافت و روشنایی مسجد را رعایت کنید؛ روایت شده است: بهشت و حورالعین طلب می‌کنند کسانی را که مساجد را جارو می‌کنند و خار و خاشاک آن را جمع می‌کنند.^{۱۱۲} پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود:

«اگر کسی در یکی از مساجد خدا چراغی روشن کند،^{۱۱۳} فرشتگان و حاملان عرش برای او استغفار کنند تا زمانی که در آن مسجد، نوری از آن چراغ باشد.»^{۱۱۴} هر کس دوست دارد که لحدش تاریک نباشد، باید مساجد را روشن کند.^{۱۱۵}

در جامعه‌ای که کسی برای خانه خود احترام و ارزش قابل نیست و هرچه هوای نفس بگوید عمل می‌کنند و فرمان خدا و پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله و آنچه را عرف در اجتماع خانه افتضا دارد، ترك می‌کنند، چگونه می‌توان از آنها امید داشت که احترام خانه‌های دیگران را حفظ کنند.

بنابراین، باید آگاه باشیم و در برابر هر پیاوه‌ای که از زبان متجاوزان درخصوص حریم همسایه خارج می‌شود، ساکت نباشیم و این، کار جداگانه‌ای را همراه با تعقل و به کار بردن الفاظ خوب می‌طلبد تا احساس شود که وی اصلاح شده است، نه فاسد. و هرگاه با این مقدار اصلاح نشد، شدیدتر برخورد شود تا اصلاح شود. هنگامی که احترام خانه همسایه نگه داشته شود، طبیعی است که احترام مساجد بیشتر از آنچه هست رعایت می‌شود چرا که آنها خانه‌های خدا هستند و زمانی که پدران، ملزم به احترام همسایه باشند، بعید است که فرزندان به‌ویژه جوانان، احترام همسایه را حفظ نکنند، زیرا فرزندان، مطیع پدران هستند و آداب اجتماعی را از ایشان یاد می‌گیرند.

آداب رفتن به مساجد

امام صادق علیه‌السلام هرگاه (از خانه) برای نماز بیرون می‌رفت، می‌فرمود:

«بار خدایا! من از تو به حق سائلانست سؤال می‌کنم و به حق بیرون شدم از این محل، زیرا به سبب سرمستی و گردنکشی و خودنمایی و شهرت‌طلبی، خارج نشده‌ام، بل برای طلب خشنودی و پرهیز از غضب تو خارج شده‌ام، پس به عافیت خود مرا از آتش معاف کن.»^{۱۱۶}

پاسخ به ندای مؤذن، کفاره گناهان است،^{۱۱۷} و رفتن به مسجد، اطاعت خدا و رسول است.^{۱۱۸} خدا به چیزی عبادت نشده است که بهتر از خاموشی و رفتن به خانه او باشد.^{۱۱۹} از جمله چیزهایی که خداوند به سبب آن، گناهان را محو می‌کند، مداومت در رفتن به مساجد است.^{۱۲۰}

110 . عیون اخبارالرضا: ج ۲ ، ص ۲۶۴ .

111 . کنز العمال: ج ۷ ، ص ۶۶۶ ، ضمن حدیث ۲۰۸۱۷ .

112 . اصول الستة عشر: ص ۵۵ اصل زید نرسی.

113 . می‌گویند: تمیم دارمی، نخستین کسی بود که در مسجد، چراغ آویخت و این کار در زمان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم بود. وفاء الوفاء: ج ۲ ، ص ۶۷۰ .

114 . الفقیه: ج ۱ ، ص ۱۴۵؛ حدیث ۷۱۷؛ ثواب الاعمال: ص ۴ ، ج ۱ ؛ المقنع: ص ۵۸ ؛ المحاسن: ص ۵۷ ، حدیث ۸۸ . در: المحاسن به جای «سرج» و «سرج» و به جای «بستغفرون، «یسبحون» آمده است.

115 . الفضائل، فضل بن شاذان: ص ۱۵۳ .

116 . امالی، شیخ طوسی: ج ۱ ، ص ۲۸۱ .

117 . بحار: ج ۸۴ ، ص ۱۵۴ ، ضمن حدیث ۴۹ .

118 . مستدرک: ج ۲ ، ص ۲۶۵ ، ضمن حدیث ۴ .

119 . روضة الواعظین: ص ۳۳۶ .

120 . امالی صدوق: ص ۲۶۵ ، ضمن حدیث ۴ .

کسی که درست وضو بگیرد و به سوی مسجد برود، به هر قدمی که برمی‌دارد^{۱۳۱} حسنه‌ای برای او نوشته و سیئه‌ای از او محو می‌شود و يك درجه بالا برده می‌شود.^{۱۳۲} از امام علی علیه‌السلام نقل شده است:

«کسی که با طهارت کامل به مسجد می‌رود، در نماز است مادامی که با طهارت باشد.^{۱۳۳} آگاه باش! و کسانی را که در تاریکی‌ها به مسجد می‌روند، به نور درخشنده در روز قیامت بشارت بده».^{۱۳۴} نقل شده است: خانه عده‌ای از مسلمانان از مسجد دور بود، از این رو خواستند به نزدیکی مسجد، نقل مکان کنند.^{۱۳۵} این آیه نازل شد: «فَتَكْتَبْ مَا قَدَّمُوا وَ آثَرَهُمْ».

پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود:

«در خانه‌های خود بمانید زیرا آثار قدم‌های شما نوشته می‌شود و برای هر گامی، يك حسنه برای شما منظور می‌گردد.^{۱۳۶} به راستی هرچه از مسجد دورتر باشید، اجر بیشتری دارید».^{۱۳۷} بر شما باد رفتن به مساجد، و به مساجد نروید مگر این که پاك، با قلب‌های سالم و تسلیم خدا باشید. از این رو برداشتن گام‌ها منحصرآ بدن را از آتش حفظ نمی‌کند، بل طهارت و نیت خالص برای خدا بدن را از آتش حفظ می‌کند. زیرا از پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله روایت شده است:

«(روز قیامت) امر می‌شود که مردانی را به سوی آتش ببرند، خدای متعال به مالك دوزخ می‌گوید: به آتش بگو: قدم‌های آنان را مسوزان زیرا اینها به مساجد می‌رفتند... مالك دوزخ به آنان می‌گوید: عمل شما در دنیا چه بود؟ می‌گویند: ما برای غیر خدا عمل می‌کردیم».^{۱۳۸} اگر در راه رفتن به مسجد از دنیا بروید خداوند هفتاد هزار فرشته را بر شما موکل می‌کند تا در قبر شما را عیادت کنند و هنگام تنهایی با شما انس بگیرند و برای شما استغفار کنند تا زمانی که از قبر برانگیخته شوید.^{۱۳۹} پس باید نیت برای خدا باشد تا ثواب ببریم و از زائران خانه خدا باشیم.

اهل معرفت گویند: هرگاه به مسجد رسیدی، باید بدانی که به درگاه پادشاهی بزرگ آمده‌ای که جز پاکیزگان، قدم بر بساط او نگذارند و جز صدیقان، اجازه همنشینی با او ندارند.^{۱۴۰} مساجد، بازار آخرت‌اند؛ هر کس به آنها وارد شود، مهمان خداست، پذیرایی او آمرزش و هدیه او کرامت است.^{۱۴۱} مساجد یکی از شش مکانی هستند که خداوند آنها را در روی زمین فضیلت داده

121 . نقل شده است: پای خود را بر جای خشك نمی‌نهد مگر این که زمین برایش تسبیح می‌گوید. تهذیب: ج ۳ ، ۲۵۵ ، حدیث ۶ و ۷ ؛ ثواب الاعمال: ص ۴۶ ، حدیث ۱ .

122 . کنز الاعمال: ج ۷ ، ص ۵۷۱ ، حدیث ۲۰۲۰۸ ؛ در اعلام الدین: ص ۴۲۳ آمده است: برای او هر گامی که بردارد تا به منزلش برگردد، ده حسنه نوشته و ده سیئه محو می‌شود و ده درجه بالا می‌رود.

123 . دعائم الاسلام: ج ۱ ، ص ۱۰۰ .

124 . الهدایة: ص ۲۸۰ ؛ اصول الستة عشر: ص ۴۵ اصل زید نرسی.

125 . پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم مردم را بر حضور در صف اول نماز تشویق کرد و فرمود: «خدا و فرشتگان بر نمازگزاران ص از گزاران ص ف جل و رحمت می‌فرستند. از این رو، مردم ازدحام کردند. خانه‌های قبیله بنی غدر از مسجد دور بود گفتند: خانه‌های خود را می‌فروشیم و خانه‌هایی نزدیک مسجد می‌خریم تا صف جلو نماز را درك کنیم». مجمع‌البیان: ج ۶ ، ص ۳۲۴ .

126 . کنز‌العمال: ج ۷ ، ص ۵۷۶ ، ذیل حدیث ۲۰۳۲۸ ؛ الدرالمنثور: ج ۵ ، ص ۲۶۰ ؛ سوره یس: ۳۶ .

127 . کنز‌العمال: ج ۷ ، ص ۶۵۱ ، حدیث ۲۰۷۴۱ .

128 . علل الشرائع: ص ۴۶۶ ، حدیث ۱۸ .

129 . روضة الواعظین: ص ۳۳۷ .

130 . مصباح الشریعه: ص ۱۳۰ .

131 . کنز‌العمال: ج ۷ ، ص ۵۸۰ ، حدیث ۲۰۳۴۸ .

است.^{۱۳۳} بنابراین نباید وارد آنها شد مگر این که با طهارت^{۱۳۳} و با قلب‌های پاکیزه و دیدگان فروهشته و دست‌های پاک باشیم. هنگام ورود به مسجد پای راست را قبل از پای چپ بگذار^{۱۳۴} و بگو:

«اعوذ باللّٰه من الشیطان الرجیم،^{۱۳۵} بسم اللّٰه^{۱۳۶} و علی اللّٰه توکلت و لاجول و لاقوة الا باللّٰه،^{۱۳۷} السلام علیک ایها النبی و رحمة اللّٰه و برکاته اللهم صل علی محمد و آل محمد و افتح لنا باب رحمتک، واجعلنا من عمار مساجدک،^{۱۳۸} و اعصمنی من الشیطان الرجیم و من شر ما خلقت»^{۱۳۹}.

هرگاه وارد مسجد شدی و مردم در حال نماز بودند، بر آنها سلام کن، و هرگاه کسی بر تو سلام کند، جواب او را بده چرا که عمار بن یاسر، بر پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله گذشت در حالی که آن حضرت نماز می‌خواند، عمار گفت: «السلام علیک یا رسول اللّٰه و رحمة اللّٰه برکاته». پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌سلام او را پاسخ داد.^{۱۴۰}

سپس دو رکعت نماز تحیت مسجد می‌خوانی، پیش از آن که بنشینی زیرا از ابوذر نقل شده است: بر رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله وارد شدم در حالی که آن حضرت، تنها در مسجد نشسته بود.

پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله به من فرمود:

«ای ابوذر! برای مسجد، تحیتی است.»

عرض کردم، تحیت مسجد چیست؟ فرمود:

«دو رکعت نماز تحیت است که به جای آوری،^{۱۴۱} هرگاه یکی از شما

به مسجد بیاید، پیش از این که بنشیند، باید دو رکعت نماز بخواند.^{۱۴۲}

از میان مساجد عبور نکنید مگر این که دو رکعت نماز در آنها بخوانید»^{۱۴۳}.

این فرمان به لحاظ احترام مساجد است و باید به آن ملتزم باشیم اما متأسفانه اغلب نمازگزاران به آن عمل نمی‌کنند، محبوب‌ترین بندگان نزد خدا کسی است که قبل از همه به مسجد وارد و آخر خارج شود.^{۱۴۴} بهترین روزها، روز جمعه است زیرا از ابوذر غفاری نقل شده است که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود:

«زمانی که روز جمعه فرا می‌رسد، خدای متعال، فرشتگانی را می‌فرستد

132 . امام صادق علیه‌السلام فرمود: «خداوند از بقعه‌های زمین، شش بقعه را برگزیده است: ۱. بیت‌الحرامکعبه ۲. حرم الهی؛ ۳. قبرهای انبیا؛ ۴. قبرهای اوصیا؛ ۵. قبرهای شهدا؛ ۶. مساجدی که در آنها نام خدا برده می‌شود». کامل الزیارات: ص ۱۲۵ .

133 . جامع الاخبار: ص ۷۰؛ در فقه الرضا: ص ۸۵، وارد مسجد مشو در حالی که جنب و یا حیض باشی مگر این که عبور کنی از دری وارد و از در دیگر خارج شوی.

134 . الفقیه: ج ۱، ص ۱۵۵؛ المقنع: ص ۵۸؛ در جمال الاسبوع: ص ۲۲۵، پای چپ قبل از راست آمده است.

135 . جام الاخبار: ص ۶۸؛ در مجمع البیان: ج ۱۰، ص ۲۷۲ آمده مستحب است هنگام ورود به مسجد بگوئید: لا اله الا الله و لا ادعوا مع الله احدا.

136 . تهذیب: ج ۳، ص ۲۶۳، حدیث ۷۷۴ .

137 . جامع الاخبار: ص ۶۸ .

138 . الفقیه: ج ۱، ص ۱۵۵، در سنن ترمذی از حضرت فاطمه کبری علیها‌السلام نقل شده است: رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم‌هرگاه وارد مسجد می‌شد، بر محمد صلوات و درود می‌فرستاد و می‌فرمود: رب اغفر لی ذنوبی و افتح لی ابواب رحمتک، و هرگاه از مسجد خارج می‌شد، بر محمد صلوات و درود می‌فرستاد و می‌فرمود: رب اغفر لی ذنوبی و افتح لی ابواب فضلک.

139 . کنز العمال: ج ۷، ص ۶۶۱، ذیل حدیث ۲۰۷۹۱ .

140 . بحار: ج ۸۴، ص ۳۰۶، حدیث ۳۱ .

141 . خصال: ص ۵۲۳، حدیث ۱۲؛ معانی‌الاخبار: ص ۳۳۳، ضمن حدیث ۱؛ امالی شیخ طوسی: ج ۲، ص ۱۵۲ .

142 . سنن ترمذی: ج ۱، ص ۱۹۸، حدیث ۳۱۵ .

143 . امالی صدوق: ص ۳۴۴، ضمن حدیث ۱ .

144 . الفقیه: ج ۲، ص ۱۲۴، ذیل حدیث ۵۳۹؛ امالی شیخ طوسی: ج ۱، ص ۱۴۴ .

که با آنان قلم‌هایی از طلا و صحیفه‌هایی از نقره است؛ آنها می‌آیند و بر در مسجد می‌ایستند و نام‌های کسانی را که به مسجد می‌آیند، به ترتیب اولویت می‌نویسند، هرگاه نام‌ها را نوشتند... در صف‌های جماعت به جست‌وجو می‌پردازند و جویای کسانی می‌شوند که به جماعت حاضر نشده‌اند.

می‌گویند: فلانی کجاست؟ گفته می‌شود: او مریض است. فرشتگان می‌گویند: خدایا او را شفا ده تا به نماز حاضر شود، باز می‌پرسند، فلانی کجاست؟ می‌گویند: به سفر رفته است، فرشتگان می‌گویند: خدایا او را به سلامت برگردان، زیرا او اهل نماز جمعه است، باز می‌گویند: فلانی کجاست؟ می‌گویند: از دنیا رفته است، ملائکه می‌گویند: خدایا او را بیمارز چرا که او نماز جمعه را به پا می‌داشت».^{۱۴۵}

هرگاه بخواهی حاجت برآورده شود - زمانی که از خدا درخواست حاجت می‌کنی - باید درود و رحمت بر پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله بفرستی. ابوکهمس گوید: از امام صادق علیه‌السلام شنیدم که می‌فرمود:

«مردی وارد مسجد شده و پیش از ثنای خدا و درود بر پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله سخن گفت، پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود: این بنده در دعای خود شتاب کرد؛ سپس مرد دیگری وارد مسجد شد ثنا و ستایش از خدا کرد و صلوات بر رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرستاد، پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود: از خدا بخواه که

_____ ه ت ع ط _____
می‌کند».^{۱۴۶}

بنابراین، در مساجد نماز و دعا زیاد بخوانید و در مکان‌های گوناگون آن نماز بگذارید زیرا هر مکانی روز قیامت برای نمازگزار شهادت می‌دهد.^{۱۴۷} بهترین قدم‌هایی که وارد مسجد خدا می‌شود، قدم‌های جوانان است؛ هرگاه پای راست خود را به مسجد نهد، فرشتگان می‌گویند، خدا تو را بیمارزد.^{۱۴۸}

آداب حضور در مسجد

هرگاه در مسجد نشستنی، مستحب است رو به قبله باشی^{۱۴۹} و هرگاه شخصی خواست در کنارت بنشیند برای او جا بازکن؛ روایت شده است که مردی وارد مسجد شد، در حالی که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در مسجد نشسته بود، پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله برای او جا باز کرد، آن

مرد گف _____
مکان وسیع است ای رسول خدا! پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود: از جمله حقوق برادران مسلمان این است _____

هرگاه دیدید می‌خواهند پهلو می‌نشینند، برای ایشان جا باز کنید.^{۱۵۰} رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله هرگاه وارد مسجد می‌شد، مردم به احترام آن حضرت از جابر می‌خواستند، اما پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله آنان را نهی می‌کرد و می‌فرمود که تنها برای او در مجلس جا باز کنند.^{۱۵۱} خدای تعالی فرموده است:

«إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ».^{۱۵۲}

نشستن در مسجد و انتظار نماز کشیدن، عبادت است، مادامی که حدیثی پیش نیامده است،^{۱۵۲} گفته شد: حدیث چیست ای رسول خدا؟ فرمود: غیبت کردن است.^{۱۵۳} سخن ظالمانه

145 . مستدرک: ج ۱ ، ص ۲۸ ، حدیث ۲ ، به نقل از تفسیر ابوالفتوح: ج ۵ ، ص ۲۲۵ فارسی.

146 . کافی: ج ۲ ، ص ۴۸۵ ، حدیث ۷ .

147 . امالی صدوق: ص ۲۹۴ ، ذیل حدیث ۸ .

148 . جامع الاخبار: ص ۶۹ .

149 . همان مأخذ: ص ۱۴۸ .

150 . مکارم الاخلاق: ص ۲۵ .

151 . تفسیر قمی: ج ۳ ، ص ۲۵۶ .

152 . «هرگاه به شما گفتند: در مجالس جای را بر یکدیگر فراج دارید، امر خدا را بشنوید، تا خدا بر توسعه مکان شما بیفزاید» . مجادله / ۱۱ .

153 . کنز العمال: ج ۷ ، ص ۵۵۶ ، حدیث ۲۰۲۲۸ .

در مسجد، حسنات را از بین می‌برد.^{۱۵۵} بهترین اهل مسجد کسانی هستند که بیشتر به یاد خدا هستند.^{۱۵۶}

کسی که در مسجد نشسته، با خدای خود نشسته است، از این روست که جز سخن خیر نباید گفت.^{۱۵۷}

بنابراین، در مسجد هر سخنی لغو است مگر این که قرآن یا ذکر خدا یا سؤال از خیر یا اعطای خیر^{۱۵۸} یا سؤال از علم و دانشی باشد. بازار مسلمانان هم چون مسجد آنهاست، هر کس به مکانی سبقت بگیرد، تا شب اولویت دارد.^{۱۵۹}

نقل شده که مردی به امام صادق علیه‌السلام عرض کرد: گاهی در مکه یا مدینه یا حایر امام حسین علیه‌السلام و یا در جاهایی که فضیلت دارد، هستیم. چه بسا پیش می‌آید که شخصی از خود بیرون می‌رود تا وضو بگیرد، در همین حال، شخص دیگری می‌آید و در جای او می‌نشیند، امام فرمود:

«کسی که به مکانی سبقت بگیرد، در آن روز و شب به آن مکان سزاوارتر است.»^{۱۶۰}

کسی که در مسجد بعد از نماز، منتظر نماز دیگر می‌ماند، مهمان خداست و بر خدا حق است که مهمان خود را احترام کند.^{۱۶۱}

نشستن در مسجد از طلوع فجر تا طلوع آفتاب، سریع‌تر از مسافرت در روی زمین روزی را جلب می‌کند.^{۱۶۲}

امیرالمؤمنین علیه‌السلام هر روز در مکانی از مسجد اعظم (کوفه) می‌نشست و بعد از نماز صبح تا طلوع آفتاب تسبیح می‌گفت.^{۱۶۳}

نقل شده است که عثمان مظعون به رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله گفت: می‌خواهم راهب شوم و عبادت عزلت گیرم، آن حضرت فرمود:

«این کار را نکن؛ زیرا رهبانیت امت من نشستن در مساجد^{۱۶۴} و انتظار میان دو نماز است.»^{۱۶۵}

کسی که مساجد خانه او باشد خداوند عاقبت کار او را با راحتی و رحمت و عبور آسان از یل صراط به سوی بهشت ختم می‌کند.^{۱۶۶} از امیرالمؤمنین علیه‌السلام نقل شده است:

«نشستن در مسجد برای من بهتر است از نشستن در بهشت زیرا در بهشت خشنودی خودم و در مسجد خشنودی پروردگارم است.»^{۱۶۷}

154 . امالی صدوق: ص ۳۴۲ ، حدیث ۱۱ .

155 . جامع الاخبار: ص ۷۰ .

156 . کافی: ج ۲ ، ص ۴۹۹ ، ضمن حدیث ۱ .

157 . تنبیه الخواطر: ج ۱ ، ص ۶۹ .

158 . کنزالاعمال: ج ۷ ، ص ۶۷۱ ، حدیث ۲۰۸۴۰ .

159 . الفقیه: ج ۳ ، ص ۱۲۴ ، حدیث ۵۴۰ ؛ تهذیب: ج ۷ ، ص ۹ ، حدیث ۱ .

160 . کامل الزیارات: ص ۳۳۱ ، حدیث ۱۰ .

161 . المحاسن: ص ۴۸ ، ذیل حدیث ۶۶ .

162 . الخصال: ص ۶۱۲ ، ضمن حدیث ۱۰ .

163 . البحار: ج ۳۴ ، ص ۱۴۸ .

164 . در امالی صدوق: ص ۴۰ آمده است: «همانا رهبانیت امت من جهاد در راه خداست». النعازی: ص ۱۶ ، حدیث ۲۸ .

165 . تهذیب: ج ۴ ، ص ۱۹۱ ، حدیث ۵۴۱ ؛ در مشکاة‌الانوار: ص ۲۶۲ آمده است: «سیاحت در امت من ملازم در مسجد بودن و انتظار میان دو نماز است.»

166 . کنزالاعمال: ج ۷ ، ص ۶۵۹ ، حدیث ۲۰۷۸۵ ؛ مستدرک: ج ۳ ، ص ۲۶۲ ، حدیث ۱۸ .

167 . ارشاد القلوب: ص ۲۱۸ ؛ عده‌الداعی: ص ۱۹۴ .

بنابراین نشستن خود را برای غیر خدا قرار مده، مانند این که منتظر شخصی باشی یا برای استراحت یا ریا یا اتلاف وقت به مسجد بروی. هرگاه خداوند صدق نیت تو را هنگام نشستن در مسجد ببیند، با نظر رأفت و رحمت و مهربانی به تو نگاه می‌کند و تو را به آنچه دوست می‌دارد و می‌پسندد، موفق می‌کند.

فایده حضور مساجد

در روایات اسلامی، فوایدی بسیار برای حضور در مسجد برشمرده شده است که برخی از آنها را یادآور می‌شویم:

۱. برادری که در راه خدا به دست می‌آوری؛ کسی که به مسجد می‌رود، دست کم یکی از سه فایده را می‌برد... برادری که در راه خدا به دست می‌آورد، مرد مسلمان بعد از اسلام، هیچ فایده‌ای را به دست نیاورده است که مانند برادری در راه خدا باشد.^{۱۶۸}

۲. فراگرفتن دانش یا آیه محکمی (از آیات قرآن) یا سخنی که او را هدایت کند یا از هلاکت نجات دهد.^{۱۶۹}

۳. رحمت الهی شامل حال او می‌شود و گاهی با دعای او، خداوند بلا را از او دور می‌کند زیرا نقل شده است: کسی که در رفتن به مسجد مداومت کند، به رحمت منتظره‌ای دست یابد،^{۱۷۰} هرگاه رحمت بر اهل مسجد نازل شود، ابتدا بر امام، سپس بر کسانی که طرف راست امام هستند و سرانجام بر دیگران نازل می‌شود.^{۱۷۱}

(کسی که به مسجد می‌رود) یا رحمت یا روزی نصیب او می‌شود؛ از امام حسین علیه‌السلام نقل شده است:

«قوی‌ترین عامل برای جلب روزی... حضور در مسجد، پیش از اذان

و مداومت بر طهارت است».^{۱۷۲}

یا در مسجد دعایی می‌کند که خدا بلا را از او دفع می‌کند^{۱۷۳} یا برای برآورده شدن حاجتی به مسجد می‌رود؛ امام صادق علیه‌السلام فرمود:

«حاجتی از خدا داشتم، در گرمای نیم روز (برای فضای آن) به مسجد

رفتم، زیرا هرگاه حاجتی داشته باشم به مسجد می‌روم».^{۱۷۴}

یا برای رفع غم به مسجد بروی. امام صادق علیه‌السلام فرمود:

«چه مانع می‌شود شما را که هرگاه غمی از غم‌های دنیا به شما روی

آورد، وضو بگیرید و به مسجد بروید، دو رکعت نماز بخوانید و بعد نماز

دعا کنید».^{۱۷۵}

۴. ترك کارهای زشت و ناپسند، به سبب حیا از نمازگزاران یا به دلیل ترس از خدا!

حضرت علی علیه‌السلام فرموده است:

«کسی که اهل مسجد است به یکی از هشت چیز دست یابد... گناهی را

که به سبب ترس یا حیا ترك می‌کند».

۵. ضبط افعال نماز به طور صحیح؛ نقل شده است که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله وارد مسجد

ش

انس بن مالك را دید که نماز می‌خواند، و به اطراف خود نگاه می‌کند. پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود:

«ای انس! همانند کسی که نماز وداع می‌خواند، نماز بخوان، چنین در

نظر بیاورید که پس از این هیچ‌گاه نمازی نمی‌خوانی، چشم‌هایت را به محل

سجدهات بدوز و به کسانی که طرف راست و چپ تو هستند هیچ توجهی

نکن. بدان که تو در برابر کسی هستی که تو را می‌بیند ولی تو او را

168 . امالی شیخ طوسی: ج ۱ ، ص ۴۵ .

169 . روضة الواعظین: ص ۳۲۸ .

170 . مجمع‌الزوائد: ج ۲ ، ص ۲۲ .

171 . کنز‌العمال: ج ۷ ، ص ۵۶۷ ، حدیث ۲۰۳۹۱ .

172 . بحار: ج ۷۶ ، ص ۳۱۸ .

173 . امالی شیخ طوسی: ج ۱ ، ص ۴۵ .

174 . البرهان: ج ۲ ، ص ۲۸ ، حدیث ۳ ؛ به نقل از تفسیر عیاشی: ج ۲ ، ص ۲۹ ، حدیث ۸۲ ؛ رجال کشی: ص

۲۳۱

حدیث ۴۸۱ .

175 . مجمع‌البیان: ج ۱ ، ص ۱۰۰ ؛ تفسیر عیاشی: ج ۱ ، ص ۴۳ ، حدیث ۳۹ .

از امام باقر علیه السلام نقل شده است: مردی وارد مسجدی شد که پیامبر صلی الله علیه و آله در آن

مسجد بود، آن مرد هنگام نماز شتاب زده به سجده می رفت و برمی خاست، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: همانند کلاغ دانه چید، اگر این مرد (در این حالت) بمیرد^{۱۷۷} بر غیر دین محمد مرده است.^{۱۷۸} در کتاب ربیع الأبرار نقل شده است که مردی اعرابی، نماز خود را با بی حوصلگی و بی حالی به جا آورد، حضرت علی علیه السلام با تازیانه به سوی او رفت و فرمود: نماز را دوباره بخوان، (او اعاده کرد) هنگامی که از نماز فارغ شد، امام فرمود: آیا این بهتر است یا نماز اولی؟ او گفت: اولی؟ امام فرمود: چرا؟ گفت: زیرا نماز اول را برای خدای متعال خواندم و دومی را از ترس تازیانه به جا آوردم، حضرت علی علیه السلام خندید.^{۱۷۹}

۶. مسجد برای واردین امان است، و به وسیله آن خدا عذاب را برطرف می کند؛ در روایتی آمده است؛ اگر کسانی که مساجد مرا آباد می کنند،^{۱۸۰} نبودند، البته عذاب بر آنها نازل می کردم.^{۱۸۱}

رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم فرموده است:

«خورشید و ماه برای مرگ و زندگی هیچ کس نمی گیرند، لیکن این دو، دو آیه از آیات الهی هستند، هرگاه این آیات را دیدید، برای نماز به سوی مساجد خویش بشتابید».^{۱۸۲}

از امام باقر علیه السلام نقل شده است:

«زلزله ها، گرفتن خورشید و ماه و بادهای وحشتناک از نشانه های قیامت اند، هرگاه یکی از این علامت ها را دیدید، روز قیامت را به یاد آورید و به مساجد خود پناه ببرید».^{۱۸۳}

۷. برای مساجد اوتادی هستند، همنشین آنها فرشتگان اند که از آنان دلجویی می کنند اگر حاجتی داشته باشند، فرشتگان به آنها کمک می کنند اگر بیمار شوند، از آنها عیادت و اگر غایب باشند، از حال آنان پرس و جو می کنند و اگر حاضر باشند، گویند: خدا را یاد کنید.^{۱۸۴}

۸. اهل مسجد در آخرت ثواب بسیار می برند و از کسانی خواهند بود که در سایه رحمت خداوند جای دارند، روزی که هیچ سایه ای جز سایه او نباشد... مسلمانانی که هرگاه از مسجد بیرون می روند، قلب ایشان متوجه مسجد است تا زمانی که برگردند.^{۱۸۵} همه مطالبی که یادآور شدیم در این سخن امیر مؤمنان علی علیه السلام جمع شده است که فرمود:

«کسی که به مسجد رفت و آمد کند به یکی از هشت چیز دست یابد:^{۱۸۶}

176. دعائم الاسلام: ج ۱، ص ۱۵۷.

177. جمله میان پرانتز در ثواب الاعمال: ص ۲۷۳، حدیث ۱؛ و در المحاسن: ص ۷۹، حدیث ۵ نیامده است.

178. امالی صدوق: ص ۳۹۱، حدیث ۸؛ در المحاسن: ص ۸۲، ذیل حدیث ۱۱ آمده است حضرت علی علیه السلام را دید که در نمازش همانند کلاغ که دانه می چیند به سرعت سجده می کند، امیرمؤمنان علیه السلام فرمود: مثل تو در نزد خدا همچون مثل کلاغ است زمانی که دانه از زمین می چیند، اگر با این وضع بمیری بر دین اسلام نمرده ای... و دزدترین مردم کسی است که از نمازش بدزدد.

179. ربیع الأبرار: ج ۲، ص ۱۰۶.

180. صاحب مستدرک: ج ۳، ص ۲۶۷ گفته است: مقصود از آبادی مساجد، برپا داشتن نماز و دعا و ذکر و قرائت قرآن در مساجد است نه ساختن و مرمت مساجد.

181. جعفریات: ص ۲۲۹؛ مشکاة الانوار: ص ۱۲۴.

182. المقنعه: ص ۲۵؛ مسکن الفواد: ص ۹۴.

183. امالی شیخ صدوق: ص ۳۷۵، حدیث ۴.

184. کنز العمال: ج ۷، ص ۵۸۱، حدیث ۲۰۲۵۱؛ مجازات النبویه: ص ۴۱۲، حدیث ۳۳۰.

185. خصال: ص ۳۴۲.

186. در قرب الاسناد: ص ۳۳ آمده است امام حسین علیه السلام فرمود: کسی که در آمد و شد به مسجد مداومت کند به یکی از هفت چیز دست یابد.

برادری که در راه خدا به دست آورد، یا علم تازه‌ای تحصیل کند، (یا آیه محکمی یا رحمت منتظره‌ای، یا سخنی که او را از هلاک ننگه دارد، یا سخنی بشنود که او را هدایت کند) یا گناهی را از روی ترس یا حیا ترك کند».^{۱۸۷}

بنابراین هرگاه به خانه خدا وارد می‌شوی از فوایدی که خدا برای تو مهیا کرده است، خود را محروم مکن، بیشترین فایده را جوانی می‌برد که آنچه را در مسجد گفته می‌شود کاملاً فرا گیرد و در سلوک وی اثر گذارد، برخلاف پدران چرا که آنها به مشکلات و اندوه‌های دنیا گرفتارند.

آداب خروج از مسجد

هرگاه قصد کردی از مسجد بیرون بروی، نخست پای چپ را بیرون بگذار^{۱۸۸} و بگو: «اللهم انى اعوذ بك من ابليس و جنوده»^{۱۸۹}، اللهم صل^{۱۹۰} على محمد و آل محمد و افتح لنا باب فضلك».^{۱۹۱}

«هرگاه این کار را کردی، فرشتگان می‌گویند: خدا تو را حفظ کرد و حوایج تو را برآورده ساخت و پاداش تو را بهشت قرار داد».^{۱۹۲}

مستحب است جلو در مسجد توقف کنی و این دعا را بخوانی: «اللهم دعوتنى فاجبت دعوتك و صليت مكتوبتك و انتشرت فى ارضك كما امرتنى، فاسئلك من فضلك العمل بطاعتك و اجتناب سخطك»^{۱۹۳}، و الكفف من الرزق برحمتك».^{۱۹۴}

مبادا در خروج از مسجد شتاب کنی چرا که این کار، موجب فقر است. رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرموده است:

«بیست خصلت، موجب فقر است، از جمله آنها تعجیل در خروج از مسجد و صبح زود به بازار رفتن است».^{۱۹۵}

مبادا بی‌سبب از مسجد بیرون بروی، پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله فرموده است: «کسی که هنگام اذان در مسجد باشد و بدون سبب از آنجا بیرون رود، منافق است مگر این که بخواهد برگردد».^{۱۹۶} یا این که برای تحصیل طهارت بیرون رفته باشد».^{۱۹۷}

آداب اعتکاف در مسجد

اعتکاف و عکوف به معنای اقامت در جایی و ملازم بودن چیزی یا جایی است... برابر نوشته «لسان العرب»: اعتکاف، مأخوذ از عكف على الشيء است، یعنی به آن روی آورد،

¹⁸⁷ . الفقیه: ج ۱ ، ص ۱۵۳ ، حدیث ۳۶ ؛ ثواب الاعمال: ص ۴۶ ، حدیث ۱ ؛ تهذیب: ج ۳ ، ص ۲۴۸ ، حدیث ۶۸۱ ؛ نه‌ایه شیخ طوسی: ص ۱۰۸ ؛ فلاح السائل: ص ۹۰ ؛ المحاسن: ص ۴۸ ، حدیث ۶۶ ؛ تحف العقول: ص ۱۶۶ ، میان‌پرانتر از قرب الاسناد: ص ۳۳ چنین است یا رحمت منتظره یا آیه محکمی که او را هدایت کند یا به گمان راوی فرمود: سخن درست یا ارشادی که وی را از هلاکت حفظ کند.

¹⁸⁸ . کافی: ج ۳ ، ص ۲۰۸ ، ضمن حدیث ۱ ؛ الهدایة: ص ۲۸۰ .

¹⁸⁹ . کنز العمال: ج ۷ ، ص ۶۶۰ ، حدیث ۲۰۷۸۶ .

¹⁹⁰ . در کنز العمال: ج ۷ ، ص ۶۵۷ ، حدیث ۲۰۷۷۲ آمده است: «فلیسلم على النبی صلی‌الله‌علیه‌وآله».

¹⁹¹ . الفقیه: ج ۱ ، ص ۱۵۵ ؛ المقنع: ص ۵۸ ؛ در امالی شیخ طوسی: ج ۲ ، ص ۲۰۹ آمده است: رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله و سلم هنگامی که از مسجد خارج شد فرمود: «اللهم افتح لی ابواب رزقك».

¹⁹² . جامع الاخبار: ص ۶۹ .

¹⁹³ . در فلاح السائل: ص ۲۱۰ معصیتك آمده است.

¹⁹⁴ . کافی: ج ۳ ، ص ۳۰۹ ، حدیث ۴ ؛ مجلسی در بحار: ج ۸۴ ، ص ۲۲ ، حدیث ۱۰ ، دعای دیگری نقل کرده است، مراجعه کنید.

¹⁹⁵ . بحار: ج ۷۶ ، ص ۳۱۵ ، حدیث ۲۷ به نقل از جامع الاخبار: ص ۱۲۴ .

¹⁹⁶ . امالی صدوق: ص ۴۰۵ ، حدیث ۱۱۷ ؛ روضة الواعظین: ص ۲۲۷ .

¹⁹⁷ . دعائم الاسلام: ج ۱ ، ص ۱۴۷ .

در حالی که مواظب بود و صورت خود را برنگرداند. برخی گفته‌اند: عکف یعنی اقام، اقامت کرد و از همین قبیل، سخن خدای متعال است: «ظلت علیه عاکفا»^{۱۹۸} یعنی مقيما؛ عکوف به معنای اقامت در مسجد است؛ خدای تعالی فرموده است: «و انتم عاکفون فی المساجد»^{۱۹۹} یعنی در حالی که در مساجد اقامت کرده‌اید. به کسی که ملازم مسجد است و بر عبادت در مسجد پایداری می‌کند، عاکف و معتکف می‌گویند و گفته شده است: اعتکاف به معنای همنشینی مخصوص است.^{۲۰۰}

در کتاب شرائع الاسلام آمده است: اعتکاف همان درنگ طولانی در مسجد برای عبادت است و جز از مکلف مسلمان، پذیرفته نمی‌شود.^{۲۰۱} شرایط اعتکاف، نیت و روزه است. اعتکاف بدون روزه صحیح نیست^{۲۰۲} و حداقل اعتکاف سه روز است.^{۲۰۳}

هرگاه دهه آخر ماه فرا می‌رسید، رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در مسجد معتکف می‌شد، خیمه‌ای از مو برای آن حضرت برپا می‌کردند، دامن به کمر می‌زد و رختخواب خود را جمع می‌کرد.^{۲۰۴}

در خبر ابوالعباس از امام صادق علیه‌السلام نقل شده است:

«رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در دهه اول ماه رمضان معتکف شد، سپس مرتبه دوم

در دهه وسط معتکف شد، آن گاه در مرتبه سوم در دهه آخر ماه معتکف شد،

پس از آن همواره رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله در دهه آخر ماه معتکف می‌شد».^{۲۰۵}

امام صادق علیه‌السلام فرمود:

«اعتکاف صحیح نیست مگر در بیستم ماه رمضان».^{۲۰۶}

در جواهرالکلام آمده است: شرط روزه‌داری در اعتکاف به مانند شرط طهارت در نماز است... چه این که روزه واجب باشد یا مستحب، روزه رمضان باشد یا غیر رمضان، و هیچ اختلافی در این زمینه وجود ندارد بلکه از کتاب المعتبر^{۲۰۷} نقل شده که فتوای علمای ما همین است.^{۲۰۸}

در کتاب شرائع الاسلام آمده است: اعتکاف صحیح نیست مگر در زمانی که روزه صحیح باشد و اعتکاف کنندگان باید از کسانی باشند که روزه آنان صحیح است. بنابراین، اگر کسی در عید فطر و قربان معتکف شود، اعتکافش صحیح نیست.^{۲۰۹}

از این رو در ایران اسلامی می‌بینیم که مراسم اعتکاف در ایام البیض^{۲۱۰} یعنی سیزدهم، چهاردهم و پانزدهم ماه برگزار می‌شود به ویژه در ماه رجب زیرا فضیلت

198 . طه / ۹۷ .

199 . بقره / ۱۸۷ .

200 . لسان العرب: ج ۹ ، ص ۲۵۵ .

201 . شرائع الاسلام: ج ۱ ، ص ۲۱۵ ؛ جواهر الکلام: ج ۱۷ ، ص ۱۵۹ .

202 . دعائم الاسلام: ج ۱ ، ص ۲۸۶ .

203 . کافی: ج ۴ ، ص ۱۷۷ ، حدیث ۲ ؛ الفقیه: ج ۲ ، ص ۱۲۱ ، حدیث ۵۲۵ ؛ استبصار: ج ۲ ، ص ۱۲۸ ، حدیث ۴۱۸ ؛ تهذیب: ج ۴ ، ص ۲۸۹ ، حدیث ۸۷۶ .

204 . کافی: ج ۴ ، ص ۱۷۵ ، حدیث ۱ ؛ الفقیه: ج ۲ ، حدیث ۵۱۷ ؛ تهذیب: ج ۴ ، ص ۲۸۷ ، حدیث ۸۹۶ ؛ استبصار: ج ۲ ، ص ۱۳۰ ، حدیث ۴۲۶ .

205 . الفقیه: ج ۲ ، ص ۱۲۲ ، حدیث ۵۲۵ ؛ کافی: ج ۴ ، ص ۱۷۵ ، حدیث ۳ .

206 . کافی: ج ۴ ، ص ۱۷۶ ، حدیث ۲ .

207 . در المعتبر: ج ۲ ، ص ۷۲۶ آمده است: «هر روزه‌ای که بگیرد خواه واجب باشد یا مستحب، رمضان باشد یا غیر رمضان، فرق نمی‌کند فتوای علمای ما نیز همین است».

208 . جواهرالکلام: ج ۱۷ ، ص ۱۶۴ .

209 . شرائع الاسلام: ج ۱ ، ص ۲۱۵ .

210 . شیخ مفید در کتاب المقنعه: ص ۵۸ گفته است ایام البیض را به علت شب‌های آنها بیض گفته‌اند و علت آن که شب‌های آنها به این نام خوانده شده این است که در این شب‌ها ماه از هنگام غروب خورشید طلوع می‌کند و تا طلوع آفتاب غروب نمی‌کند. الدرر الوافی: ص ۶۶ ، به نقل از المقنعه با کمی اختلاف.

و برکت در این ماه است.^{۲۱۱}
رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

«جبرئیل نزد من آمد و گفت: به علی بگو از هر ماهی سه روز،
روزه بگیر...»
گفتم: ای رسول خدا این ثوابها فقط مخصوص من است یا برای همه مردم است؟
پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم فرمود:
«خداوند این ثوابها را به تو و هر کس که این عمل را به جا آورد
عطا می کند».
گفتم: آن سه روز کدام است ای رسول خدا؟ فرمود:
«ایام البیض در هر ماهی سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم است».^{۲۱۲}

مکان اعتکاف

از عالم علیه السلام^{۲۱۳} درباره اعتکاف سؤال شد، فرمود:

«اعتکاف شایسته نیست مگر در مسجد الحرام و مسجد الرسول و مسجد
کوفه و مسجد جامع و مادامی که معتکف است باید روزه بگیرد».^{۲۱۴}
از عمر بن یزید نقل شده است: به امام صادق علیه السلام عرض کردم درباره اعتکاف در
بعضی از مساجد بغداد چه می فرماید؟ امام فرمود:
«اعتکاف نیست مگر در مساجد جامعی که امام عادل در آن نماز
جماعت خوانده باشد و اعتکاف در مسجد کوفه و بصره و مسجد مدینه
و مسجد مکه مانعی ندارد...».^{۲۱۵}
و در روایتی مسجد مداین آمده است.^{۲۱۶}

در کتاب شرائع الاسلام آمده که ضابطه اعتکاف، هر مسجدی است که در آن پیامبری
یا وصی پیامبری نماز جماعت اقامه کرده باشد برخی از فقیهان گفته اند: نماز جمعه
خوانده باشد.^{۲۱۷}

اجازه کسی که بر دیگری ولایت دارد، همچون شوهر بر همسر و پدر و مادر
بر فرزندان خویش در اعتکاف شرط است. همچنین لازم است همواره در مسجد باشد،
اگر بدون مجوز خارج شود چه مایل باشد و چه نباشد، اعتکافش باطل است بنابراین
اگر سه روز در مسجد نگذارد اعتکاف باطل می شود.

اما خروج از مسجد برای کارهای ضرور مثل قضای حاجت، شست و شوی بدن
و عیادت بیمار، جایز است.

امام صادق علیه السلام فرموده است:

«شایسته نیست که اعتکاف کننده از مسجد بیرون رود مگر برای حاجتی

211 . رجب ماه بزرگی است خداوند حسنات را در آن دو برابر و سیئات را محو می کند کسی که يك روز از ماه رجب
را روزه بگیرد آتش از او دور شود و کسی که سه روز روزه بگیرد بهشت بر او واجب گردد. الفقیه: ج ۲ ، ص ۵۶.
حدیث ۲۴۵، کسی که ایام البیض ماه رجب را روزه بگیرد و شبهای آن را به عبادت بگذراند... خدا هزار حاجت او را
برآورد... و خدا در بهشت برای او صد قصر از زمرد بنا کند و این کار برای خدا آسان است. المستدرک: ج ۷ ، ص ۵۲۳
، حدیث ۴، رجب ماه ریش رحمت خدا بر بندگانش است. البحار: ج ۹۷ ، ص ۳۶ ، حدیث ۱۶ به نقل از عیون
اخبار الرضا: ج ۲ ، ص ۷۱ ، حدیث ۳۳۱، در این کتاب به جای اصب، اصم آمده است رجب نهی است در بهشت از
شیر سفیدتر و از غسل شیرین تر، کسی که يك روز از ماه رجب را روزه بگیرد خداوند از آن نهر او را سیراب فرماید.
تهذیب: ج ۴ ، ص ۳۰۶ ، حدیث ۹۲۴ .

212 . وسائل: ج ۱۰ ، ص ۴۳۷ ، حدیث ۳ .

213 . منظور امام کاظم علیه السلام است. جامع الرواة: ج ۲ ، ص ۴۶۲ .

214 . فقه الرضا: ص ۱۹۰ ؛ کافی: ج ۴ ، ص ۱۷۶ ، حدیث ۳، به نقل از امام صادق علیه السلام .

215 . کافی: ج ۴ ، ص ۱۷۶ ، حدیث ۱ .

216 . الفقیه: ج ۲ ، ص ۱۲۰ ، حدیث ۵۲۰ .

217 . شرائع الاسلام: ج ۱ ، ص ۲۱۶ .

که ناگزیر باشد. سپس از ساعتی که بیرون رفته ننشیند تا به مسجد برگردد».^{۲۱۸}

از مسجد بیرون نرود مگر برای تشییع جنازه یا عیادت بیمار (یا برای نماز جمعه)^{۲۱۹} اعتکاف زن نیز همین‌گونه است،^{۲۲۰} جز این که اگر حیض شود باید از مسجد بیرون رود تا پاک شود،^{۲۲۱} هرگاه پاک شد آنچه را بر ذمه اوست قضا کند؛^{۲۲۲} در صورتی که اعتکاف کننده بیمار شود باید به خانه‌اش برود و زمانی که خوب شد به مسجد برگردد و روزه گیرد.^{۲۲۳} هرگاه برای یکی از امور فوق از مسجد بیرون رود، نشستن و راه رفتن زیر سایه برای او جایز نیست و نیز نماز خواندن در خارج مسجد (مگر این که در مکه باشد زیرا در مکه هر کجا بخواهد می‌تواند نماز بخواند) و چنانچه سهوا و بدون عذری از مسجد بیرون رود، اعتکاف او باطل نمی‌شود.^{۲۲۴}

کسی که در مسجد معتکف شده لازم است به ذکر خدا و تلاوت قرآن و نماز مشغول باشد، سخن از دنیا نگوید، شعر نخواند، خرید و فروش نکند، با زنی خلوت نکند، دشنام و حرف زشت نگوید، با هیچ کس مجادله و ستیز نکند،^{۲۲۵} بوی خوش به کار نبرد، گل و گیاه خوشبو استشمام نکند^{۲۲۶} و با زنان مباشرت نکند؛ خدای متعال فرموده است:

«وَلَا تَبْشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ».^{۲۲۷}

فواید اعتکاف

مهم‌ترین فواید اعتکاف عبارت است از:

۱. صبر بر طاعات و افزایش آمادگی نفس بر آن.
۲. شناخت نفس با فاصله گرفتن از لذایذ و تجملات دنیوی، که آیا به دین متمایل است یا بیشتر به دنیا توجه دارد؟
۳. توجه کامل به عبادت و تفکر، به لحاظ گستردگی وقت، تا بعدها به آن خو گیرد و این به سبب ارزش خشوعی است که همراه با گریه است و موجب پاک شدن نفس از رذایل می‌شود.
۴. استجابت دعا به لحاظ آمادگی کامل برای عبادت.
۵. کمال آرامش و راحت خاطر به سبب دوری نفس از مادیات.
۶. احساس پشیمانی و توجه به استغفار و توبه با خلوص نیت برای گناهانی که نفس در گذشته مرتکب شده است؛ رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله فرموده است: «رجب ماه استغفار امت من است، در این ماه بسیار استغفار کنید، زیرا خدا آمرزنده و مهربان است».^{۲۲۸}
۷. کسب فضایل پسندیده و عادات حسنه، چرا که معتکفان در مساجد اغلب از مؤمنان هستند.
۸. نگاه داشتن زبان و آگاهی بر لغزش‌های انسان که موجب خاموشی و جرئت بر امر به معروف و نهی از منکر می‌شود.
۹. ارتباط بیشتر قلب‌ها با مساجد، برای این که در هنگام اعتکاف به اهمیت مساجد

218 . فقه امام رضا علیه‌السلام: ص ۱۹۰ .

219 . کافی: ج ۴ ، ص ۱۷۸ ، حدیث ۱ .

220 . کافی: ج ۴ ، ص ۱۷۸ ، حدیث ۲؛ الفقیه: ج ۲ ، ص ۱۲۲ ، حدیث ۵۲۹؛ تهذیب: ج ۴ ، ص ۲۹۴ ، حدیث ۸۷۱ .

221 . دعائم الاسلام: ج ۱ ، ص ۱۲۸ .

222 . کافی: ج ۴ ، ص ۱۷۹ ، ذیل حدیث ۲؛ الفقیه: ج ۲ ، ص ۱۲۲ ، ذیل حدیث ۵۳۶ .

223 . کافی: ج ۴ ، ص ۱۷۹ ، حدیث ۱؛ ج ۲ ، ص ۱۲۲ ، حدیث ۵۳۰؛ تهذیب: ج ۴ ، ص ۲۹۴ ، حدیث ۸۹۳ .

224 . شرائع الاسلام: ج ۱ ، ص ۲۱۷ .

225 . دعائم الاسلام: ج ۱ ، ص ۲۸۷ .

226 . کافی: ج ۴ ، ص ۱۷۷ ، حدیث ۴؛ الفقیه: ج ۲ ، ص ۱۲۲ ، حدیث ۵۲۷؛ تهذیب: ج ۴ ، ص ۲۸۸؛ استبصار: ج ۲ ، حدیث ۳ .

227 . هنگامی که در مساجد معتکف هستید با زنان مباشرت نکنید. بقره: ۱۸۷ .

228 . بحار: ج ۹۷ ، ص ۳۸ ، حدیث ۲۴ .

پی می برد.

در پایان تذکار این نکته ضروری است که آنچه نقل گردید، صرفاً گزارشی از روایاتی بود که از اهل بیت علیهم السلام نقل شده بود؛ بدون شك این روایات باید از نظر سند و متن، مورد بررسی دقیق تری قرار گیرد تا پس از جمع بندی بتواند از نظر فقهی در عرصه عمل مورد توجه قرار گیرد.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.

۲. الارشاد، شیخ مفید، انتشارات بصیرتی، قم.

۳. ارشادالقلوب، شیخ دیلمی، انتشارات رضی، قم.

۴. الاستبصار فیما اختلف من الاخبار، شیخ طوسی، انتشارات رضی، قم.

۵. الاصول الستة عشر، چاپ دار شیبستی، قم.

۶. اعلام الدین فی صفات المؤمنین، شیخ حسن بن ابوالحسن دیلمی، انتشارات موسسه آل البیت، قم.

۷. امالی، شیخ صدوق، انتشارات موسسه اعلمی، بیروت.

۸. امالی، شیخ طوسی، انتشارات مکتبه الاهلیه، بغداد.

۹. بحارالانوار، علامه مجلسی، موسسه الوفاء، بیروت.

۱۰. بشاره المصطفی، ابوجعفر طبری، انتشارات مکتبه الحیدریه، نجف.

۱۱. تاریخ المدینه المنوره، ابن شیه، چاپ دوم.

۱۲. تحف العقول، ابن شعبه الحرانی، انتشارات مکتبه الحیدریه، نجف.

۱۳. تفسیرالقمی، موسسه دارالکتاب، چاپ و انتشار، قم.

۱۴. تنبیه الخواطر، معروف به مجموعه ورام، ورام بن ابوفراس، دار صعب و دارالتعاریف.

۱۵. تهذیب الاحکام، شیخ طوسی، دارالکتب الاسلامیه، تهران.

۱۶. تهذیب اللغه، ازهری، دارالمصریه.

۱۷. ثواب الاعمال، شیخ صدوق، کتاب فروشی صدوق، تهران و انتشارات رضی، قم.

۱۸. جامع الاخبار، شعیری، انتشارات رضی.

۱۹. جامع الرواة، اردبیلی، دارالاضواء، بیروت.

۲۰. الجعفریات، اشعث کوفی، انتشارات کتابفروشی نینوای جدید، تهران که با قرب الاسناد چاپ شده است.

۲۱. جمال الاسبوع، ابن طاووس، انتشارات رضی، قم.

۲۲. جواهر الکلام، شیخ محمد حسن نجفی، داراحیاء التراث العربی، بیروت.

۲۳. الخصال، شیخ صدوق، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

۲۴. الدروع الاقیه، ابن طاووس، موسسه آل البیت، قم.

۲۵. دعائم الاسلام، قاضی تمیمی، دارالمعارف.

۲۶. ذکری الشیعه، شهید اول، محمد بن مکی عاملی، کتابفروشی بصیرتی.

۲۷. ربیع الابرار و نصوص الاخبار، زمخشری، انتشارات شریف رضی.

۲۸. رجال نجاشی، مؤسسه انتشارات اسلامی، وابسته به جامعه مدرسین، قم.

۲۹. روضه الواعظین، فتال نیشابوری شهید، انتشارات رضی، قم.

۳۰. سنن نسائی، چاپخانه دانشگاه الازهر مصر، چاپ اول.

۳۱. شرایع الاسلام، محقق حلی، منشورات اعلمی، تهران.

۳۲. شرح غررالحکم، آمدی، انتشارات دانشگاه تهران.

۳۳. الطبقات الکبری، ابن سعد، داربیروت.

۳۴. عده الداعی و نجاح الساعی، احمد بن فهد حلی، کتابفروشی وجدانی، قم.

۳۵. علل الشرائع، شیخ صدوق، کتابفروشی داوودی، قم.

۳۶. عیون اخبارالرضا، شیخ صدوق، انتشارات کتابفروشی طوسی، قم.

۳۷. عوالی اللالی، ابن ابی جمهور، چاپ اول، قم.

۳۸. الفقه المنسوب للامام الرضا، انتشارات مؤسسه آل البیت، قم.

۳۹. قرب الاسناد، ابوالعباس عبدالله بن جعفر حمیری، کتابفروشی نینوای جدید، تهران، مؤسسه آل البیت، قم.

۴۰. الکافی، شیخ کلینی، دارالکتب الاسلامیه، تهران.

۴۱. کامل الزیارات، ابن قولویه، منشورات المرآتیه، نجف.

۴۲. کنز العمال، متقی هندی، مؤسسه رسالت، بیروت.

۴۳. کنز الفوائد، کراچکی، کتابفروشی مصطفوی و دارالاضواء بیروت.

۴۴. لسان العرب، ابن منظور، نشر ادب الحوزه، قم.

۴۵. المجازات النبویه، شریف رضی، سال چاپ ۱۴۰۸.

۴۶. مجمع البیان فی تفسیر القرآن، فضل بن حسن طبرسی، انتشارات کتابخانه آیت الله مرعشی، قم.

۴۷. المحاسن، برقی، دارالکتب الاسلامیه، قم.

۴۸. مستدرک الوسائل، شیخ نوری طبرسی، تحقیق مؤسسه آل البیت، قم، همچنین چاپ سنگی، موسسه اسماعیلیان، قم.

- ٤٩ . مشكاه الانوار، شهيد ثانی، مؤسسه آل البيت، قم.
- ٥٠ . مصباح الشریعه امام جعفر صادق، انتشارات مؤسسه اعلمی، بیروت.
- ٥١ . معانی الاخبار، شیخ صدوق، دارالمعرفه، بیروت.
- ٥٢ . المقنعه، شیخ مفید، کتابفروشی داوری، قم.
- ٥٣ . مکارم الاخلاق، حسن بن فضل طبرسی، انتشارات مؤسسه الاعلمی، بیروت.
- ٥٤ . من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق، انتشارات امام مهدی قم و چاپ جامعه مدرسین، قم.
- ٥٥ . مناقب آل ابوطالب، ابن شهر آشوب، مؤسسه انتشارات علامه، قم.
- ٥٦ . النهایه، شیخ طوسی، انتشارات قدس محمدی، قم.
- ٥٧ . وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، شیخ حر عاملی، داراحیاء التراث العربی، بیروت و مؤسسه آل البيت، قم.
- ٥٨ . وفاء الوفا، سمهودی، انتشارات داراحیاء التراث العربی، بیروت.